

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2012 – 2014

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Romana Pilařová

**Jak adolescenti z dětského domova prožívají ústavní výchovu
a co očekávají od své budoucnosti**

Praha 2014

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Zbyněk Němec

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED STUDIES

2012 - 2014

DIPLOMA THESIS

Romana Pilařová

**How Adolescents from the Children's House Experience
Institutional Care and What They Expect from Their Future**

Prague 2014

The Diploma Thesis Work Supervisor:

Mgr. Zbyněk Němec

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne.....

Romana Pilařová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce Mgr. Zbyňku Němcovi za jeho rady, připomínky a odborné vedení této práci.

Anotace

Diplomová práce „Jak adolescenti z dětského domova prožívají ústavní výchovu a co očekávají od své budoucnosti“ se zabývá problematikou adolescentů, u kterých byla nařízena ústavní výchova. Cílem práce je zjištění a následný popis situací, jak adolescenti z dětského domova v Potštejně prožívají ústavní výchovu, jaká jsou jejich očekávání od budoucnosti a jaké mají představy o svém dalším životě. V teoretické části jsou popsány kapitoly se zaměřením na adolescenci, ústavní výchovu a návazný systém péče o adolescenty, kteří odcházejí z ústavní výchovy. V praktické části je sepsáno několik případových studií o adolescentech, kteří žijí v dětském domově v Potštejně. Bylo využito výzkumných metod - interview, analýzy spisové dokumentace a participačního pozorování, díky kterým bylo autorce umožněno nalézt odpovědi na otázky týkající se této problematiky.

Klíčová slova

Adolescence, adolescent, dětský domov, interview, případová studie, ústavní péče, ústavní výchova.

Annotation

The diploma thesis "How Adolescents from the Children's House Experience Institutional Care and What They Expect from Their Future" deals with adolescents, for whom institutional upbringing was commanded. The aim is identification followed by description of situations how adolescents from children's house in Potštejn experienced institutional care, what they expect from their future and what the visions of their future lives are. The theoretical section describes chapters that focus on adolescents, institutional care and follow-up system of care for adolescents who leave institutional care. The practical part focuses on several studies of adolescents who live in chosen children's house in Potštejn. Research methods such as interviews, personal files analysis and participatory observation were used. Due to those methods the author was able to find answers to questions related to this issue.

Key words

Adolescence, adolescent, case studies, children's home, institutional education, institutional care, interview.

OBSAH

ÚVOD	10
1 ADOLESCENCE	12
1.1 Fáze adolescence.....	13
1.1.1 Raná adolescence	13
1.1.2 Pozdní adolescence	14
1.2 Interakce adolescentů a jejich okolí	15
1.3 Role rodiny	16
1.4 Role vrstevnické skupiny	17
1.5 Profesní výběr a příprava na povolání	19
1.6 Sexualita v období adolescence	20
2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	22
2.1 Historie ústavní a ochranné výchovy v Českých zemích.....	23
2.2 Účel a působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy	25
2.3 Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy	26
2.3.1 Diagnostický ústav.....	26
2.3.2 Dětský domov.....	27
2.3.3 Dětský domov se školou	27
2.3.4 Výchovný ústav	28
2.4 Postup při přijímání, přemísťování a propouštění dětí ze zařízení	28
2.4.1 Základní dokumentace při přijímání, přemísťování a propouštění dětí.....	28
2.4.2 Postup při přijímání dětí.....	29
2.4.3 Postup při přemísťování dětí	29
2.4.4 Postup při propouštění dětí.....	29
2.5 Práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení	30

2.6	Opatření ve výchově	31
2.7	Poskytování informací a rizika ústavní péče	32
2.8	Zaopatření dětí v ústavní výchově	33
2.9	Úhrada péče	34
3	SYSTEM NÁVAZNÉ PÉČE O ADOLESCENTY ODCHÁZEJÍCÍ Z ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	36
3.1	Osoby opouštějící ústavní výchovu	37
3.2	Případová konference	38
3.3	Sociální kurátor	39
3.3.1	Sociální kurátor a spolupracující subjekty	41
3.4	Domy na půli cesty	42
3.5	Scházející kompetence adolescentů odcházejících z ústavní výchovy	43
3.6	Finanční podpora	44
4	VÝZKUM.....	45
4.1	Vymezení výzkumných cílů	45
4.1.1	Účel práce	45
4.1.2	Hypotézy	45
4.2	Výzkumný vzorek	46
4.2.1	Charakteristika místa výzkumného šetření	46
4.3	Metodologie výzkumu	47
4.4	Případová studie č. 1	49
4.5	Případová studie č. 2	55
4.6	Případová studie č. 3	61
4.7	Případová studie č. 4	67
4.8	Případová studie č. 5	73
4.9	Vyhodnocení získaných údajů	79

4.10 Doporučení pro zkvalitnění systémové podpory adolescentů v ústavní péči.....	80
ZÁVĚR	82
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	84
SEZNAM ZKRATEK	87
SEZNAM PŘÍLOH	88

ÚVOD

Téma diplomové práce „Jak adolescenti z dětského domova prožívají ústavní výchovu a co očekávají od své budoucnosti“, bylo autorkou zvoleno díky její několikaleté iniciativě v oblasti zabývající se dětmi a adolescenty, kteří z nějakých důvodů nemohou vyrůstat ve svých biologických rodinách či v náhradní rodinné péči.

Problematika zabývající se dětmi, které vyrůstají v ústavních zařízeních, je v posledních letech velmi aktuální. Zaobírá se jí nejen legislativa, ale také média a široká veřejnost, která se snaží dát těmto dětem a mladým lidem větší šance pro lepší prožití dětství a snadnější vstup do vlastního života.

Česká republika je jedním ze států, které jsou terčem kritiky za počty dětí umístěných v ústavních zařízeních. Celkový počet dětí, které vyrůstají za branami ústavních zařízení, je kolem 20 000, z toho cca 7 500 dětí vyrůstává v dětských domovech. Boj proti těmto číslům byl aktivně zahájen v roce 2009 díky tzv. Transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. V této transformaci bylo stanoveno několik hlavních cílů – 1. snížit počet dětí v ústavech (v kojeneckých ústavech a dětských domovech, v dětských domovech se školou a výchovných ústavech, diagnostických ústavech a ústavech sociální péče), 2. sjednotit péči o hrožené děti, 3. zvýšit kvalitu péče o tyto děti.

Hlavním cílem diplomové práce je zjištění a následný popis situací, jak adolescenti z dětského domova prožívají ústavní výchovu, jaká jsou jejich očekávání budoucnosti a jaké mají představy o svém dalším životě. V praxi se autorka setkala s případy, kdy děti měly mylné představy o důvodech nařízení ústavní péče. Cítily velké křivdy nejen vůči zařízení, ve kterém žily, ale především vůči zaměstnancům a to následně ztěžovalo vzájemnou spolupráci s dítětem zaměřenou především na výchovu a vzdělávání. V případě, že je dítě seznámeno se skutečnými důvody pro umístění do ústavního zařízení, lze snadněji a kvalitněji zpracovat individuální programy rozvoje osobnosti, které jsou zákonnou dokumentací každého z nich, a lze se v nich zaměřit na skutečně žádoucí kompetence a možnosti při odchodu z ústavního zařízení.

Struktura práce je teoreticko-empirická, přičemž v teoretické části se autorka zaměřuje na hlavní téma spojené s názvem diplomové práce. Obsahuje kapitoly se zaměřením na adolescenci, ústavní výchovu a návazný systém péče o adolescenty, kteří

odcházejí z ústavní výchovy. V praktické části autorka popisuje několik jednotlivých případů adolescentů žijících v dětském domově v Potštejně. Pro zpracování případových studií využila výzkumných metod zahrnujících interview, analýzu spisové dokumentace a participační pozorování, které byly z časového hlediska náročné, ale dostupné díky pracovnímu nasazení právě v tomto zařízení.

V práci jsou hledány především odpovědi na otázky, zda adolescenti žijící v dětském domově v Potštejně, znají reálné důvody pro nařízení ústavní výchovy, zda považují své vzdělání za důležité kritérium pro svou lepší budoucnost, co jim v ústavní výchově nejvíce chybí a co by změnili, či jak si představují svou budoucnost po odchodu z ústavní výchovy.

Přínosem práce by mělo být vystižení pohledu adolescentů žijících v dětském domově na ústavní výchovu. Na základě získaných výsledků bude autorka realizovat pomoc adolescentům při získání reálného pohledu na skutečnosti, kvůli kterým byla nařízena ústavní výchova. Vhodná přání či nápady adolescentů budou zařazeny do výchovné koncepce dětského domova a pedagogům pracujícím s těmito adolescenty bude umožněn náhled na celkovou situaci, pro možnost usnadnění spolupráce s adolescenty a žádoucí tvorbu programu rozvoje osobnosti dítěte.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ADOLESCENCE

„Termín *adolescence* je odvozen z latinského slovesa *adolescere* (dorůstat, dospívat, mohutnět).“ Poprvé byl užit již v 15. století. Jedince, nacházející se v tomto období, nazýváme jako tzv. adolescenty, kteří se v českém jazyce zaměňují s označením dospívající. Terminologie tohoto jevu bývá multidisciplinárně rozdělena. Termín „adolescence“ se využívá nejčastěji v psychologii, „dospívající“ či „dorost“ v lékařských vědách a „mládež“ je typická pro pedagogiku a sociologii.¹ Přičemž právě adolescence se stává čím dál více využívaným termínem nejen v různých vědních disciplínách, ale také se jím nahrazuje český význam dospívání.

Adolescence zahrnuje přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. Zejména se jedná o věk od 10 do 20 let. Autoři, zabývající se vývojovou psychologií, se liší v přesném vymezení hranic věku období adolescence, záleží především na individuálním případě dítěte. Avšak nejčastěji se shodují, že spodní hranice věku tohoto období začíná již v 10 letech (tato hranice věku je posunována kvůli sekulární akceleraci) a vrchní hranicí pro ukončení je 22 let věku.

V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti a to v oblasti psychické, somatické a sociální. Většina těchto změn je podmíněna biologicky, ale výraznou roli zde hrají faktory spojené s psychikou a sociální situací, ve které se jedinec aktuálně nachází. Nutno také zmínit kulturní a společenské podmínky, z kterých vyplývají určité požadavky očekávání od dospívajícího. Právě interakce dospívajícího a společnosti bývá velmi obtížná, protože se jedná o období, kdy se adolescent hledá, přehodnocuje dosud poznané, a snaží se subjektivně vytvořit vlastní identitu, se kterou se sžije a dále ji bude produkovat.²

Z biologického hlediska se jedná o známky pohlavního zrání až po pohlavní zralost a nápadné psychické změny od emoční lability po nástup vyspělého způsobu myšlení a dosažení vrcholu rozvoje.³

---

¹ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 9.

² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 367.

³ LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 142.

1.1 Fáze adolescence

1.1.1 Raná adolescence

Tato fáze je označována jako pubescence, zahrnuje prvních pět let dospívání, tedy nejčastěji období mezi 11. – 15. rokem. Nejvýraznější změnu můžeme pozorovat v oblasti tělesného dospívání a pohlavního dozrávání, přičemž je vědecky dokázáno, že u dívek se tyto změny odehrávají dříve a viditelněji než u chlapců (např. dívky – růst prsou a boků; chlapci – růst svalstva). Právě tyto faktory souvisí u dospívajícího se změnou sebepojetí a chování k okolí. Tento proces má i své psychosociální důsledky a je třeba, aby na ně byl jedinec dostatečně připraven. Jedině tak mohou následující změny proběhnout úspěšně. Nastávají zde velké změny ve způsobu myšlení, kdy je dospívající schopen abstraktně uvažovat, ale také změny spojené s emočním prožíváním, které je instabilní a často ovlivňuje aktuální hodnocení situace. V některých případech pozorujeme i potřebu odlišnosti, kterou dávají nejčastěji najevo úpravou svého zevnějšku, změnou stylu oblékání, názorů apod. Dříve získané jistoty nyní vedou k jejich ztrátě a k potřebě nové stabilizace, citové akceptace, která má poněkud jiný charakter než v předchozím období.⁴

Znakem tohoto období je větší osamostatňování se a určitá uzavřenost ve vztahu rodič vs. dítě. „*Na místě vytěsněných objektních vazeb z dětství vyvstávají četné nové vazby. Jsou to vazby na vrstevníky, které mívají podobu vášnivého přátelství nebo neomezené zamilovanosti. A jsou to také vazby na vůdčí postavy vyššího věku, které jsou jasnou náhražkou za ztracené objekty rodičovské. Milostné vtahy jsou bouřlivé a bezvýhradné – dokud trvají – ale jejich trvání je krátké. Vyvolené objekty jsou bez ohledů na jejich city opouštěny a vyměňovány za jiné. Pokaždé rychle propadají úplnému zapomnění. Jediné, co se zachovává až do nejmenších podrobností a co se s nutkavou věrností opakuje s každým novým objektem, je forma vztahu k němu.*“⁵

Sociálním mezníkem k dovršení první fáze adolescence bývá ukončení povinné školní docházky, nejčastěji v 15 letech a výběru profesního směřování pro budoucí sociální postavení dospívajícího.

---

⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 369 - 370.

⁵ FREUD, A. *Já a obranné mechanismy*. Praha: Portál, 2006, s. 112.

1.1.2 Pozdní adolescence

Je termínem, který zahrnuje následujících cca pět let života adolescenta, tedy věk od 15 do 20 let, přičemž je třeba posuzovat každý případ individuálně. Vstup do této fáze je vymezen psychicky, sociálně a biologicky. Z biologického hlediska se jedná o pohlavní dozrání, první experimenty s pohlavním stykem a začátky intimního života. Sociálním mezníkem je ukončení profesní přípravy, následný nástup na trh práce či pokračování ve studiu a s tím spojená ekonomická nezávislost (příp. závislost) na osobách odpovědných za výchovu a určité osamostatnění se. V období pozdní adolescence získávají dospívající nové sociální role (předprofesní role, profesní role, role člena nějaké skupiny, role blízkého přítele, partnerská role), které jsou prestižnější než v období rané adolescence. Rozvíjí své stávající vztahy s vrstevníky a stabilizují vztah - nejčastěji s osobami odpovědnými za výchovu.⁶

Období pozdní adolescence je považováno za období přerozdělování odpovědnosti, kdy se určitá část odpovědnosti přesouvá z osob odpovědných za výchovu na dospívající. Ti by se potom měli stávat odpovědnějšími za své jednání a činy. Měli by získat určitou kontrolu nad svým chováním a být si vědomi možných následků při neadekvátním chování vůči společnosti.⁷

Osoby odpovědné za výchovu by se měly vzdát svého postavení řídicí život svého dospívajícího dítěte. Měly by se stát jejich užitečnými průvodci. Často je to jediný způsob, jak mohou osoby odpovědné za výchovu a dospívající nadále sdílet svou lidskost, vzájemný respekt a prohlubovat vztah. Vědí-li však dospívající, že jsou milováni, uznáváni a ceněni, mohou vůdcovství osob odpovědných za výchovu přijímat snadněji, protože vnitřně vědí, že potřebují vedle sebe dospělého, který o něho stojí a pomůže jim cestu do budoucnosti plánovat.⁸

Dospívající dovršují 18 let, stávají se plnoletými a přebírají na sebe způsobilost k právním úkonům, avšak spousta dospívajících toto období bere jako pozici, kdy mají dostatek svobody, ale minimální zodpovědnost. Jednou z důležitých změn je aktivnější

---

⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 370 - 371.

⁷ ORVIN, G. *Dospívání*. Praha: Grada, 2001, s. 68.

⁸ SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. Praha: Práh, 1994, s. 289.

přístup k seberealizaci a vědomí, že mají vládu nad svým životem. Usilují tak o změny a snaží se je realizovat. Někteří vyhledávají hranice svých možností, jiní zaujímají postoj k psychosociálnímu moratoriu. Je tedy důležité poskytnout dospívajícímu jedinci čas a možnost porozumět sobě samému, dát mu volbu, čeho chce v životě dosáhnout a dopřát mu osamostatní se v oblastech, které dnešní společnost žádá. Důsledkem těchto jevů bývá asymetrie psychického, biologického a sociálního vývoje.⁹

*„Pravá zralost může být většinou vybudována pouze na pevných základech. Pokud dítě nezískalo základní životní důvěru, stojí jeho svět na písku. Bez základní důvěry, jistoty a bezpečí nemůže získat zdravou sebedůvěru, která mu v průběhu vývoje umožní získat též pravou osobní identitu, která není odvozena pouze od rodičů nebo vrstevníků, ale je jeho vlastním výkonem.“*¹⁰ Právě z těchto důvodů se tato zralost u dětí vyrůstajících v ústavním zařízení objevuje až později, než je běžné. Na většinu věcí si musí přijít samy nebo s dopomocí výchovných pracovníků v zařízení, kteří by měli nahrazovat osoby, kterým se jim v dostatečné míře pro jejich zdraví vývoj nedostalo.

1.2 Interakce adolescentů a jejich okolí

Většina rodičů by si přála, aby jejich dítě bylo citově založené, upřímné, dokázalo vnímat potřeby druhých lidí, umělo se s nimi smát a prožívalo smutek, strach a bolest, jen když je pro to opravdový důvod.¹¹

V žádném interpersonálním vztahu není fyzická vzdálenost určujícím faktorem kvality vztahu k druhému, ale důležité je zde „spříznění duší“ neboli psychická blízkost. Lidé mají různé postoje, názory a představy a těmi blízkými se stávají ti, kteří sdílí něco podobného a vzájemného, co je spojuje.¹²

V období dospívání je důležité přátelství a jeho potřeba je velmi silná. Pubescenti potřebují své vnitřní pocity s někým sdílet a někomu důvěřovat. Tato potřeba vzniká již na úplném počátku puberty, většinou kolem 11 let. V pozdní adolescenci může tento jev nahradit partnerský vztah. Počet dobrých přátel závisí

---

⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 371 - 372.

¹⁰ KOVAŘÍK, J. et al. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004, s. 79.

¹¹ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. s. 90.

¹² KŘIVOHLAVÝ, J. *Já a ty. O zdravých vztazích mezi lidmi*. Praha: AVICENUM, 1986. s. 54.

především na věku a pohlaví. Dívky mívají menší počet dobrých přítelkyň a jejich vztahy jsou velmi důvěrné a chlapci mívají větší počet přátel, avšak tyto vztahy jsou spíše povrchnější. Přátelství v období adolescence je nejen důležitým zdrojem emoční opory a porozumění, ale rozvíjí také některé sociální dovednosti – přátelé nesdílí pouze příjemné zážitky, ale utvářejí dvojice s určitými problémy a bolestmi každého z nich.¹³

Ke zdravému vývoji osobnosti každého adolescenta by měla patřit možnost být sám sebou – možnost rozvoje vlastních zájmů a vloh, které jsou pro ně charakteristické. Při interakci s okolím a s ohledem na jejich vztahy by mělo jít o dobrovolné uvědomění si vzájemné podpory, kdy je každý tím druhým respektován, považován za autonomního a jedinečného. V jiném případě to nemusí být oboustranný a stejný zájem, ale jedna strana z utvořeného vztahu může nést tu druhou na svých bedrech. Je tedy důležité, aby každá z osob stála na vlastních nohou a znala vlastní hodnotu.¹⁴

1.3 Role rodiny

„Mnohé z adolescentních proměn jsou závislé na rodině a na vztazích s rodiči, resp. na tom, jak dokáže rodina reagovat na potřeby dospívajících. Doba dospívání je náročná i z hlediska udržení přijatelných vztahů s rodiči, problémy často vyplývají z rozporu mezi potřebou dospívajících dosáhnout větší autonomie a tendencí rodičů je v mnohém kontrolovat.“¹⁵

Jednou z nejvýznamnějších rolí rodiny je psychologický podpůrný systém, kde se děti učí, jak se stát nezávislými a neizolovanými. Měla by vést k integraci s druhými lidmi, budoucími partnery, ale především by měla pomoci dotvořit osobnost dítěte a naučit jedinečnosti ve své vlastní identitě.¹⁶

Právě v rodině se nejvíce projeví adolescentní proces emancipace, kdy vztahy s rodiči nejsou upraveny žádnými institucionálními pravidly¹⁷ a jsou postaveny na

---

¹³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 431.

¹⁴ SATIROVÁ, V. *Knihy o rodině*. Praha: Práh, 1994, s. 292 - 293.

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 399.

¹⁶ ORVIN, G. *Dospívání*. Praha: Grada, 2001, s. 22.

¹⁷ Děti v ústavní výchově znají jasnou hierarchii nadřízenosti ústavního zařízení. Jejich chování a jednání je limitováno a upravováno vnitřním řádem, dle kterého může být rozhodnuto o výchovném opatření.

určitém partnerství, větší intimitě a možností upřímných emocí. Touha po samostatnosti a kompetenci samostatného rozhodování často vede ke konfliktům mezi rodiči a adolescenty, kdy je každý z nich přesvědčen o něčem jiném a je nutné hledat kompromisy k vzájemnému porozumění.

Důležitá je tzv. rodičovská flexibilní reakce, kdy je rodič schopen vytvořit pozitivní podmínky k postupné autonomizaci při zachování vzájemné důvěry. Postupem času se adolescent od rodičů odpoutává a je přirozené, že se stává nezávislým. Pocit jistoty a bezpečí by měl být v jedinci zakotven i nadále, ale v jiné rovině – ve vědomí, ve kterém je přesvědčen, že rodina tu pro něho stále je. Navenek se tento pocit rodičům nemusí tak jevit, protože může být provázen určitou negací všeho, co do té doby platilo. Většinou se však jedná pouze o výraz potřeby překonat vazbu, která je nezbytná pro vývoj osobnosti adolescenta. Určitou roli zde může hrát čas, jelikož trávení toho společného nemalou částí ubývá a ubývá i vzájemné komunikace a sdílení zážitků, které vedou k rozdílným potřebám a postojům.¹⁸

Důležitým poznáním daného jednání a činů je přijetí toho, že „děti jednají, tak jak jednají“.¹⁹ Rodič by se měl snažit vysledovat způsoby, kterými se dítě ve svém chování řídí, protože změna pohledu může přinést vzájemné porozumění a adolescent zajisté nebude tím, který bude v tomto období hledat společnou cestu a shodu názorů.

Dospívající často není tolik vázán na původní normy a pravidla rodiny a má možnost srovnání s rodinami svých vrstevníků a kamarádů. V případě, že jsou rodinná pravidla prosazována silou či mocí, bez jakýchkoliv ohledů na adolescenta, mohou vyvolat odpor a jistou stagnaci vůči rodinné vazbě.²⁰

1.4 Role vrstevnické skupiny

Vrstevnická skupina je nedílnou součástí v procesu vytváření individuální identity. Jedná se o další sociální skupinu, kde adolescent nachází své „já“, vzájemné porozumění v problémech, které ho tíží, ale také rovnocenné vztahové postavení. Při vazbě na skupinu se snižuje individuální zodpovědnost, zvyšuje se sebejistota

---

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 399 - 404.

¹⁹ ROGGE, J. *Rodiče určují hranice*. Praha: Portál, 2005, s. 45.

²⁰ FARKOVÁ, M. *Výbrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: UJAK, 2008, s. 190 - 191.

a sebevědomí. Vznikají vlastní normy, hodnoty a ideály, které adolescentovi určují své idoly a podle kterých se nejenom řídí, ale často se k nim přibližují tou nejjednodušší cestou, jako jsou určité projevy chování či úprava zevnějšku. Důležitým faktorem jsou intelektové vlastnosti a sociokulturní zkušenost, která je dána úrovní rodiny adolescentů.

Vztah s vrstevníky může uspokojovat psychické potřeby, např.:

- **Potřeba smysluplného učení** – získávání zkušeností, které mladé lidi spojují. Někteří adolescenti se stávají neformální autoritou a stejně tak se stávají vzorem pro své vrstevníky, kteří si mohou jeho chování a postoje oblíbit a napodobovat. Naopak si také mohou přijít k postojům, s kterými nejsou schopni se ztotožnit a dokáží posoudit jednání jiných vrstevníků jako neakceptovatelné. Díky tomuto jevu jsou schopni pochopit lépe sami sebe – své sebepoznání a sebehodnocení.
- **Pocit jistoty a bezpečí** – v době odpoutávání vazeb od rodiny se tento pocit oslabuje a samostatnost zde neznamená osamělost. Vrstevníci zažívají v tuto dobu totéž, proto si jsou vzájemnou oporou v této životní situaci.
- **Potřeba akceptace** – snižuje nejistotu a pozitivně ovlivňuje význam sebepojetí. Získaná pozice ve vrstevnické skupině je důležitou součástí adolescentní identity, pro kterou je často třeba něco obětovat. „*Normy chování platné ve skupině dospívajících se do určité míry odlišují od obecně platných pravidel.*“ Oblíbenost bývá vázána na kamarádké chování, smysl pro humor, dobrou schopnost komunikovat, toleranci.
- **Potřeba vlastních pravidel** – přichází s osamostatněním od dospělých a jejich pravidel. Vzniká zde nutková potřeba vytvoření si vlastní normy, která bude nekompromisně platit pro všechny ve skupině dospívajících vrstevníků. Jedná se o určitý předpoklad jednoznačnosti a srozumitelnosti posilující vnitřní jistotu.²¹

---

²¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 423 - 426.

1.5 Profesní výběr a příprava na povolání

Blížící se konec povinné školní docházky přináší vstup do druhé fáze adolescentního období, které je spojeno s důležitým životním krokem – volbou budoucí profese a přestupem na sekundární vzdělávání, které se v dnešní době označuje za určitou sociální prestiž, ač později samotné absolvování přináší řadu starostí se získáním vhodného zaměstnání a otevření dveří do opravdového světa reality.

Při volbě povolání na sebe působí navzájem hned několik aspektů. První z nich je samotný jedinec, který rozhoduje o své volbě a bere v úvahu své uspokojení, kde by mohl uplatnit své specifické schopnosti a zájmy. Druhým činitelem je rodina, především rodiče adolescenta, kteří mají představy o budoucím povolání svého dítěte. V mnoha případech se zde jedná o důležitý článek pomoci při výběru, protože spousta mladých lidí není schopna ve svých patnácti letech rozhodnout, jak se bude jejich život dále odvíjet. Právě rodiče by měli poskytnout svou radu, pomoc a podporu. Neposledním činitelem při volbě povolání je samotná společnost, která na adolescenta pohlíží z pozice získání pracovníka, který bude co nejlépe přispívat k plnění společenských úkolů.²²

Samotná role středoškolského studenta nepřináší vysoký sociální status, jelikož vyjadřuje, že její nositel dosud nevlastní dostatečné znalosti, zkušenosti a má omezené pravomoci a finance. Učí dospívající rozvíjet takové schopnosti, jaké společnost považuje za důležité. Přechod z primárního vzdělávání na sekundární může přinášet několik stresujících situací spojených s novým třídním kolektivem, vyššími výukovými nároky nebo nutností internátního ubytování. Pro většinu adolescentů je dosažení nějakého vzdělání důležité, avšak určitá část absolventů odmítá vysokoškolské vzdělávání, vzdává se lepší sociální pozice a přistupuje k možnosti vlastního příjmu a k navazujícímu studiu na vysoké škole se vrátí až se získanými zkušenostmi, které jim přinesl uplynulý čas a sám život.²³

Adolescenti prožívají nástup do zaměstnání různými způsoby, ale největší společenský význam je pro ně v podobě peněz a ekonomické nezávislosti, které však v pozici začínajícího pracovníka nejsou vysoké a může přinést rozpor mezi očekáváním

---

²² LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 159.

²³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 416 - 420.

a skutečností. Pracovní zařazení s sebou nese ztrátu volného času a určitý stereotyp pracovních dní. I zde je důležitá opora, kterou by měl představovat někdo z kolegů a napomohl tak k adaptaci na nové prostředí, ve kterém je jasně dána hierarchie, se kterou se ne všichni dospívající měli možnost dobře ztotožnit.²⁴

Při vstupu do svého prvního zaměstnání se mohou dospívající často dopracovat k frustraci, která je způsobena první negativní pracovní zkušeností a mají možnost mapovat pozitiva a negativa všech dostupných organizací a firem, které nabízejí zaměstnání s nejvýhodnější startovací pozicí. K frustraci v tomto období může dojít i z hlediska snahy o samostatný život, která je doprovázena několika negativními faktory, které kladou nečekané překážky, jež musí být zdolávány. Samotná pracovní spokojenost bývá spojována s pracovní kariérou a s růstem vyšších pozic, které bývají při nejmenším lépe finančně ohodnoceny.²⁵

1.6 Sexualita v období adolescence

První sexuální aktivita nepřichází s obdobím adolescence, ale již dávno před ním a to zejména v útlém dětství. Sexuální pudy jsou nepochybně závislé na fyziologických potřebách a na hormonální činnosti. Způsoby sexuálního chování jsou závislé na výchovných, sociálních a kulturních normách. Děti, které se nacházejí v předčasné pubertě a objevují sekundární pohlavní znaky, začínají brzy masturbovat, avšak partner druhého pohlaví je pro ně bezvýznamný.²⁶

Autoerotika spočívá v zalíbení se ve vlastním těle a v jeho objevování. V některých případech můžeme hovořit o experimentu na homoerotické úrovni, kde dospívající získávají další zkušenosti před heterosexuální erotikou. Jedná se především o dívčí přátelství, kde se připouští tělesný kontakt doprovázený hlazením a líbáním. Dnešní adolescenti častěji přechází od autoerotiky ihned k heterosexuálním aktivitám, je však samozřejmé, že homoerotickou zkušenost každý z experimentujících jedinců nepřizná.

---

²⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 416 - 420.

²⁵ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: UJAK, 2008, s. 198 – 201.

²⁶ LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 142.

Heterosexuální erotika se začíná rozvíjet v rané adolescenci, kdy jedinci oceňují atraktivitu druhého pohlaví, která často vede k biologicky podmíněnému vzrušení s pokusem o heterosexuální kontakt v podobě držení za ruku, líbání, pettingu, orálního sexu až po samotný pohlavní styk. Pohlavní styk je důležitým mezníkem v životě adolescenta a to nejen biologicky, ale také psychosociálně – určitý přechod do dospělosti, který může posílit prestiž v adolescentní skupině. V případech, kdy je o jedinci známo, že je sexuálně nezkušený, může čelit různým narážkám a výsměchu.

V adolescenci, jakož to období polygamního stadia sexuálního vývoje, se počítá s experimentováním, někdy i s promiskuitou, kdy vztahy nebývají považovány za vážné. Avšak tyto vztahy jsou adolescenty rozlišovány, zda jde pouze o erotický vztah nebo je zde určitá dávka citů – lásky, zamilovanosti. Druhý typ vztahu je více ceněn, jelikož zahrnuje uspokojení několika potřeb zároveň, nikoliv jen té sexuální. S přechodem do vyššího věku adolescence je přirozené požadování zodpovědnosti nejen ke vztahu, ale také k partnerovi.²⁷

Předčasné zahájení sexuálního života bývá spojováno také s kouřením, požíváním alkoholu či jiných rizikových aktivit. Tyto faktory bývají spojovány s nedostatečnou emoční oporou v rodině, chudobou, špatným školním prospěchem nebo traumatickým sexuálním zážitkem z dětství. Dnešní adolescenti jsou o této problematice dobře informováni od svých přátel, známých a především díky primární školní prevenci, která se na tyto jevy ve velké míře zaměřuje. Méně často se poté stává, že jsou adolescenti poučeni o sexuální tematice svými rodiči, výjimkou rodičovských „přednášek“, které bývají výhružného charakteru. Důležité je adolescenty seznámit především s formami účinné hormonální a nehormonální antikoncepce, přenosem a formou pohlavních nemocí a v neposlední řadě s možností nechtěného adolescentního těhotenství, které s sebou nese celou řadu zdravotních a psychosociálních komplikací.²⁸

---

²⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 439 - 440.

²⁸ LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 158.

2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

Je velice důležitou součástí systému zabezpečující péči o děti, o které se nemohli, nedovedli nebo nechtěli postarat biologičtí rodiče.

Nepopiratelným faktem při ústavní výchově je názor na nezastupitelné postavení rodiny při výchově dítěte. Prvotní a nejvýznamnější vazba mezi matkou a dítětem, později rozšířena na okruh rodiny, je velice důležitým a ve většině případů i určujícím činitelem při utváření osobnosti dítěte. Avšak tato fakta se mohou projevit i negativní formou a to tím, že se rodina stává rizikovým činitelem pro zdravý vývoj a výchovu dítěte.²⁹

Pro dítě a jeho zdravý vývoj je důležité, aby vyrůstalo v klidu. Z toho důvodu je nejvhodnější, když dítě vyrůstá ve stálém a „uzavřeném“ prostředí, které ho do určitého věku chrání před chaotickým světem. Je obklopeno osobami, které o něho pečují a dávají mu pocit bezpečí. Děti, kterým se takových potřeb nedostává, trpí citovou deprivací, kterou popsal již několik českých významných autorů. Být doma a žít v prostředí, které považujeme za své, je v dětství nezastupitelným faktorem. Právě ústav je vždy pokusem o umělý domov, který má nahradit onen pocit jistoty a bezpečí, a to i v těch případech, kdy chrání společnost před jedincem, nikoliv ty, kteří v něm žijí. V ústavech dochází k určitému omezení soukromí, protože se zde žije podle nějakého vnitřního řádu a pravidel. Ale i přesto se v dnešní době velmi dbá na lidská práva a vždy by se mělo dojít k určitému kompromisu, aby některé úkony nebyly proti vůli dítěte či klienta a vždy bylo jednáno v jeho zájmu.³⁰

Existují rodiny, ve kterých péče o dítě, a to z různých důvodů, naprosto selhává. Často se stává, že nelze zvolit jinou možnost náhradní rodinné péče (např. osvojení či pěstounská péče), a proto je třeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí. *„Dítě zde není svěřováno do péče konkrétního náhradního rodiče či vychovatele, ale do péče neosobní instituce, v níž konkrétní vychovatelé přejímají jen částečnou a dílčí odpovědnost, přičemž dálkovým opatrovníkem dítěte bývá příslušná sociální pracovnice.“*³¹

---

²⁹ JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2004, s. 92.

³⁰ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1995, s. 20 - 22.

³¹ MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 39.

V případě, že soud nařídí u dítěte ústavní výchovu, má povinnost jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda důvody pro její trvání přetrvávají nebo zda není možné zajistit náhradní rodinnou péči. Za tímto účelem si soud:

- vyžádá zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí,
- vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska,
- opatří vyjádření dítěte k této situaci, je-li ho z věkových a rozumových schopností možné učinit.³²

V České republice je v současné době ústavní výchova realizována pod vedením tří různých rezortů. Jedná se o Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo sociálních věcí. Do zákona o ústavní výchově však zasahují kompetence i dalších rezortů, které jsou s touto problematikou úzce spjaty a to např. Ministerstvo spravedlnosti (soudy, státní zastupitelství, probační a mediační služba, věznice pro mladistvé), Ministerstvo financí (zabezpečení financování systému náhradní výchovy), aj.

2.1 Historie ústavní a ochranné výchovy v Českých zemích

První bohatší období zabývající se péčí o ohrožené děti sahá do období třicetileté války (1618 – 1648), kdy značně přibývalo dětí, které potřebovaly pomoc. Začaly se tedy rozšiřovat počty sirotčinců a nalezců. Jedním z nejstarších a nejznámějších byl Vlašský špitál, který byl založen v roce 1575 a svému účelu, pomáhat chudým a opuštěným dětem, sloužil 200 let.

V minulých stoletích se ústavní výchova v českých zemích nařizovala podle rakouského občanského zákoníku z roku 1877 a poté 1885. Soud, dle tohoto zákona, mohl pouze doporučit umístění dítěte do tzv. donucovací pracovny či polepšovny, o jeho skutečném přijetí rozhodovala příslušná komise zemského úřadu nebo ředitelství příslušného spolku, v jehož správě ústav byl. Dříve se tedy nejednalo až tak o problematiku dětí, které z různých sociálních důvodů nemohly být vychovávány v biologické rodině, jednalo se spíše o děti s různými poruchami chování, dříve nazývané „dětmi mravně vadné“. Na základě těchto skutečností, bylo v roce 1919 vydáno

---

³² DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy*. [online]. [cit. 2013-10-24]. Dostupné z: http://anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf

vládní usnesení (č. 609/1919), které upravilo organizaci a stanovilo podmínky pro přijímání chovanců do jediného ústavu a to „Státního výchovného ústavu J. A. Komenského v Košicích“. Zde byla dvě samostatná oddělení. Oddělení sociální péče a oddělení justiční (určené pro ochranu výchovu). Tento ústav byl určen pro chlapce. Později se ústavy podobné problematiky začaly rozšiřovat. Pobyt chovanců v těchto ústavech trval tak dlouho, dokud nebyl splněn účel umístění, nejdéle však do dvanáctého roku věku, v ojedinělých a vážnějších případech až do jednadvacátého roku věku. Po dosažení této stanovené věkové hranice nesměl být nikdo v ústavu držen proti své vlastní vůli.³³

V roce 1921 byl vydán zákon (č. 265) o ochraně dětí v cizí péči a nemanželských dětí, který stanovoval pravidlo přednosti pěstounské péče. Po druhé světové válce byl však tento systém zlikvidován a cca 5000 dětí se v krátkém časovém období začalo přemísťovat zpět do velkých ústavů, které byly odstupňované věkem dítěte, řízené a kontrolované státem. V 60. letech 20. století se však tato skutečnost střetla s velkou kritikou psychologů a pediatriů, kteří tvrdili, že vyrůstání dětí v těchto ústavech nevede k vývoji zdravých jedinců, naopak k vytváření disharmonické osobnosti, která má později problémy se zařazením do společnosti. Tyto názory přispěly k nové alternativě náhradní výchovy – vzniku SOS vesniček.³⁴

Nejvýraznějším završením, ohledně umístování dětí do náhradní výchovné péče, byl Zákon o rodině z roku 1963, který napomohl k rozšíření náhradní rodinné péče, zabránil tak masivnímu umístování dětí do ústavů a šířil myšlenku a pravidlo, které platí dodnes: „Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní.“³⁵

---

³³ ŠVANCAR, Z. a J. BURIÁNOVÁ. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 14 - 15.

³⁴ STŘEDISKO NÁRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Teoretické pojetí náhradní rodinné péče*. [online]. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z:

http://www.nahradnirodina.cz/uvod_teoreticke_pojeti_nahradni_rodinne_pece.html

³⁵ Tamtéž.

2.2 Účel a působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy

„V těchto zařízeních musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána. Musí být vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby v jeho věku.“³⁶

Do zařízení pro výkon ústavní výchovy jsou zpravidla umístovány děti ve věku 3 až 18 let. Zletilé osoby do 19 let jsou zde na základě rozhodnutí soudu, kdy je uznáno za vhodné prodloužit ústavní výchovu. Osoby starší 19 let, maximálně však 26 let (za předpokladu nedokončené přípravy na budoucí povolání), žijí v těchto zařízeních na základě dohody o prodlouženém pobytu, kterou uzavírají individuálně s ředitelem zařízení za předem smluvených podmínek. U těchto podmínek je především kladen důraz na pravidelnou školní docházku a neporušování vnitřního řádu zařízení.

Pro zdravý vývoj dítěte, které je umístěné do ústavní péče, je důležitým faktorem věk a životní situace, která dítě provádí. Zařízení pro výkon ústavní výchovy by měla především plnit funkci podpory a péče. Právě tato funkce plní náhradu za chybějící či nefunkční rodinu, především v kojeneckých ústavech a dětských domovech. Neměla by však chybět ani v azylových domech pro matky s dětmi, v zařízeních pro handicapované osoby, v domovech pro seniory a dalších, kde jsou klienti odkázáni na pomoc pracovníků daného zařízení. Dá se předpokládat, že v případě neexistence těchto ústavů by kvalita života klientů byla na velmi nízké úrovni a často by se jednalo o podmínky, které se neslučují s přežitím v dnešní společnosti.³⁷

Pocit domova a soukromí vytváří soubor věcí, k nimž má člověk osobní vztah, ale také to, s kým může sdílet svůj pokoj. Soukromí se může dávat najevo např. klepáním na dveře před vstupem do místnosti. Ústav by měl této potřebě maximálně

---

³⁶ Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2978.

³⁷ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1995, s. 22 - 25.

vycházet vstříc a dále by měl umožnit dětem zařídit si svoje území podle svého přání a vkusu. Samozřejmostí je dohoda o vyloučení předmětů, které mohou ohrozit buď dítě samotné nebo jeho spolubydlící.³⁸

2.3 Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy

Do těchto zařízení řadíme diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

2.3.1 Diagnostický ústav

V tomto zařízení probíhá povinná diagnostika všech klientů, kde byla na základě rozhodnutí soudu nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Je zde zastoupena velmi důležitá funkce – rozřazení do dalších zařízení, dle problematiky konkrétního případu dítěte.³⁹

Diagnostický ústav zpracovává komplexní diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální vyšetření, včetně zdravotního stavu. Na základě tohoto komplexního vyšetření nastupuje tzv. organizační úkol, který souvisí s umístěním dítěte do zařízení (dětský domov, dětský domov se školou či výchovný ústav), v územním obvodu diagnostického ústavu, který má vymezený ministerstvem. Diagnostický pobyt by měl zpravidla trvat 8 týdnů. V praxi se však setkáme i s takovými případy, kdy dítě setrvá v diagnostickém ústavu až půl roku. Často je to z důvodu, že v zařízení, kam má být dítě umístěno, není aktuálně kapacitně volno a zároveň se zabraňuje tomu, aby dítě nepřecházelo z jednoho zařízení do druhého. Po ukončení diagnostiky zpracovává diagnostickou zprávu s konkrétním návrhem specifických vzdělávacích a výchovných potřeb, která je sestavena v zájmu rozvoje osobnosti dítěte. S touto zprávou dítě přichází do následného zařízení a na jejím základě je sestaven další plán rozvoje osobnosti na konkrétní období. V případě, že diagnostický ústav shledá dítě jako vhodné pro osvojení či pěstounskou péči, neprodleně o tom informuje příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí. Dítě potom může být zařazeno do registru dětí vhodných pro náhradní rodinnou péči a hledají se pro něho vhodní

---

³⁸ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1995, s. 79.

³⁹ VEČERKA, K., J. HOLAS a M. ŠTĚCHOVÁ. *Problémové děti ve školských zařízeních*. Praha: KNOK POLYGRAFIE, 2000, s. 20.

osvojitelé či pěstouni. Do diagnostického ústavu může být také umístěno dítě, které bylo zadrženo na útěku od osob odpovědných za výchovu a to za předpokladu, že bylo soudem vydáno rozhodnutí o předběžném opatření.⁴⁰

Tým odborných pracovníků v těchto ústavech tvoří především sociální pracovník, psycholog, učitel, vychovatel a speciální pedagog (etoped). Mezi dětmi a personálem existují určité hranice – stejně jako v rodině mezigenerační hranice. Přístupnost některých míst je usměrňována pravidly, která souvisejí s hierarchií společenského postavení. Jistými pravidly bývá i ustanoveno kdo, kdy, kde a může být v kontaktu.⁴¹

2.3.2 Dětský domov

Zajišťuje péči o děti, které nemohou být vychovávány ve vlastní rodině, dosud se pro ně nenašla jiná forma náhradní rodinné péče. Děti v těchto zařízeních nemívají závažné poruchy chování, proto do odborného interního týmu pracovníků není zařazen etoped. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí zařízení.⁴²

Základní jednotku v dětském domově tvoří rodinná skupina s počtem max. 8 dětí. Poskytuje se zde plné přímé zaopatření. O děti a mládež se pečuje v zájmu harmonického rozvoje jejich osobnosti s ohledem na individuální potřeby. Zejména se plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.⁴³

2.3.3 Dětský domov se školou

Jedná se o speciální školské zařízení určené pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy dětí, které mají závažné poruchy chování či duševní poruchy. Děti jsou často medikované a vyžadují specifickou výchovně léčebnou péči. Zpravidla jsou zde

---

⁴⁰ Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2980 - 2981.

⁴¹ MATOUŠEK, O. Ústavní péče. Praha: SLON, 1995, s. 21.

⁴² JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2004, s. 94.

⁴³ Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2982.

umístovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky a součástí těchto domovů je příslušný typ školy.⁴⁴ V případě, že pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je ředitel oprávněn přeradit dítě do jiné základní školy. Naopak v případě, že tyto poruchy pokračují i po ukončení povinné školní docházky, dítě je přerazeno do výchovného ústavu.

2.3.4 Výchovný ústav

Zde se poskytuje výchovná, sociální a vzdělávací péče dětem starším 15 let, v některých případech i dětem od 12 let, kde soud uloží ochrannou výchovu. Jedná se o děti, které mají velmi závažné poruchy chování, a proto nemohou být umístěny do dětských domovů.⁴⁵ Součástí výchovného ústavu je základní nebo speciální škola, v některých případech je zřízena i střední škola.

2.4 Postup při přijímání, přemístování a propouštění dětí ze zařízení⁴⁶

2.4.1 Základní dokumentace při přijímání, přemístování a propouštění dětí

- Právomocné rozhodnutí místně příslušného soudu,
- souhlas diagnostického ústavu s umístěním dítěte,
- osobní list dítěte,
- originál rodného listu,
- občanský průkaz u dětí nad 15 let věku, případně cestovní doklad,
- zdravotní dokumentace (průkaz pojištěnce VZP, zdravotní /očkovací/ průkaz, zdravotní záznamy, kontakt na ošetřujícího lékaře, prohlášení o aktuálním zdravotním stavu /ne starší 3 dnů/,
- školní dokumentace (doklad o roku školní docházky a typu školy, školní vysvědčení, adresa školy, kde naposled dítě plnilo povinnou školní docházku nebo přípravu na budoucí povolání.

---

⁴⁴ JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2004, s. 94 - 95.

⁴⁵ Tamtéž. s. 95.

⁴⁶ SÜSSEROVÁ, K. *Vnitřní řád Dětského domova v Potštejně*. Potštejn, 2013. s. 3 – 4.

2.4.2 Postup při přijímání dětí

K příjmu dítěte dochází pouze na základě pravomocného rozsudku příslušného soudu o nařízené ústavní výchově nebo předběžném opatření. Je realizováno na základě žádosti dětského diagnostického ústavu nebo diagnostického ústavu pro mládež, popřípadě se souhlasem příslušného diagnostického ústavu. K příjmu dítěte může dát souhlas pouze ředitel zařízení, kam má být dítě umístěno.

2.4.2.1 Povinnosti zařízení po příjmu dítěte

Zařízení obdrží dokumentaci a vstupní informace od kompetentních osob, které dítě předávají. Ředitel zařízení je povinen zajistit školní docházku.

Dítě je poučeno o svých právech a povinnostech dítěte službukonajícím pracovníkem - vychovatelem, seznámeno s ubytováním, hygienickým opatřením, poučení o BOZP a je včleněno do rodinné skupiny. V nejbližších dnech po příchodu se podrobí návštěvě dětského lékaře a dalším vyšetřením dle jeho doporučení.

Při příjmu do dětského domova je stanoven adaptační režim v trvání minimálně 1 měsíc od příchodu dítěte. Adaptační režim charakterizuje navykání dítěte na režim dětského domova a zahrnuje:

- důsledné dodržování denního režimu bez výjimek s dohledem vychovatele,
- omezení volných vycházek, vyjma pravidelných vycházek do školy,
- dítě osoby odpovědné nenavštěvuje v místě bydliště, kontakt s osobami odpovědnými za výchovu je zprostředkován v dětském domově,
- o jeho délce adaptačního období rozhoduje porada pedagogických pracovníků zařízení.

2.4.3 Postup při přemísťování dětí

Dítě může být přemísťováno z výchovných důvodů, zdravotních důvodů, na vlastní žádost, na žádost rodičů. K přemístění dochází na základě podnětu ředitelky zařízení a se souhlasem příslušného diagnostického ústavu.

2.4.4 Postup při propouštění dětí

K odchodu ze zařízení nejčastěji dochází ve zletilosti nebo po ukončení přípravy na budoucí povolání. Zletilý odchází z dětského domova v měsíci, ve kterém dosáhl zletilosti. V případě dobrovolného pobytu odchází v měsíci, ve kterém ukončil přípravu

na povolání závěrečnou zkouškou, v opodstatněných případech na konci školního roku. V případě dobrovolného pobytu může odejít okamžitě, pokud porušil podmínky dohody o svém pobytu v zařízení.

Při plánovaném odchodu ze zařízení by s dítětem měla být úzce ve spolupráci sociální pracovnice zařízení, která by měla zajistit kontakt s příslušným sociálním kurátorem, ubytování dítěte dle možností regionu, s využitím možností sociálního bydlení a domů na půli cesty, zajistit finanční a věcnou pomoc, zpracovat protokol při odchodu dítěte a sledovat život zletilého po odchodu ze zařízení po dobu 2 let.

2.4.4.1 Propouštění v souvislosti s návratem do původní rodiny či náhradní rodinné péče

Dítě je propuštěno na základě pravomocného rozhodnutí příslušného soudu. Ředitel zařízení však může dítě dočasně propustit před rozhodnutím soudu, pokud je zřejmé, že ke zrušení ústavní výchovy dojde, za podmínky souhlasu orgánu sociálně právní ochrany dětí a vzájemné písemné dohody s osobami odpovědnými za výchovu o převzetí odpovědnosti.

2.5 Práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení

Právo na:

- zajištění plného přímého zaopatření,
- rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností,
- respektování lidské důstojnosti,
- společné umístění se svými sourozenci,
- vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání podle schopností, nadání a potřeb,
- svobodnou volbu náboženství,
- seznámení se svými právy a povinnostmi,
- účast při činnostech organizovaných zařízením, pokud to nebylo zakázáno z výchovných důvodů,
- podávání žádostí, návrhů a stížností,
- vyjádření svého názoru k opatřením, která se dotýkají jeho osoby,
- požádání o rozhovor se zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí,
- hodnocení a odměňování,

- informování se o svých úsporách či pohledávkách,
- udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu – telefonicky, korespondenčně, osobní návštěvy,
- přijímání návštěvy v zařízení, se souhlasem pedagogického pracovníka, volnou vycházku mimo zařízení (dítě starší 7 let věku).

Povinnost:

- dodržovat vnitřní řád, dodržovat poučení k ochraně bezpečnosti a zdraví,
- v případě neoprávněného opuštění zařízení uhradit náklady spojené s přepravou,
- na výzvu ředitele poskytnout doklady o svých příjmech,
- na výzvu ředitele předat předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost (návrat je možný pouze do rukou osoby odpovědné za výchovu nebo v případě odchodu dítěte ze zařízení.⁴⁷

2.6 Opatření ve výchově

Děti v ústavních zařízeních bývají pravidelně hodnoceny, často se tak koná jednou týdně. Hodnocení by mělo zahrnovat chování, dodržování vnitřního řádu zařízení, individuální výsledky školní práce a plnění školních povinností, udržování pořádku v osobních věcech, práce pro domácnost (s ohledem na individuální schopnosti dítěte), aktivity, reprezentace a další. Podrobná kritéria si každé zařízení stanovuje samo a mělo by být součástí vnitřního řádu zařízení. O každém výchovném rozhodnutí by měl být učiněn písemný zápis, včetně délky trvání a možnosti stanovení podmínečně zkušební doby.

V případě prokázaného porušení povinností může být dítěti:

- sníženo kapesné dle výše, kterou stanovuje zákon,
- omezeno či zakázáno trávení volného času mimo zařízení,
- neumožněna účast na atraktivních akcích,
- zakázána návštěva (výjimku tvoří osoby odpovědné za výchovu a zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí),
- odňata výhoda, která byla udělena před porušením povinností.

---

⁴⁷ Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2984.

- V případě značného úsilí a plnění povinností může být dítěti:
- udělena finanční či věcná odměna,
  - výšeno kapesné dle výše, kterou stanovuje zákon,
  - povolena mimořádná vycházka, návštěva kulturního zařízení či účast na jiné atraktivní akci,
  - prominuto opatření, které bylo uděleno před výhodou.⁴⁸

2.7 Poskytování informací a rizika ústavní péče

„První komunikační pravidlo zní: Nelze nekomunikovat. Jestliže je klient přijat do ústavu a nikdo mu nesdělí, jaký je režim dne, kdo je odpovědný za péči, na co má nárok, komu může adresovat svá přání, co se od něj čeká, pak se tím klientovi de facto sděluje: Jako individualita nás nezajímáš, jako konkrétního člověka s konkrétními potřebami tě neakceptujeme, jsi jen zrnko ve mlýně, přijdi si sám na to, jak se nejlépe přizpůsobit, a nás přetížené a nedocenené profesionály, neobtěžuj.“⁴⁹

Např. v dětském domově je dítě překvapeno neočekávanou sankcí za své chování, o němž se z žádného zdroje nedozvědělo, že není dovoleno. Vychovatel mu sankci zdůvodní tím, že pravidlo je všeobecně známé a všichni ostatní ho znají a pokud on ho nezná, měl se zeptat. Takovýmto nedorozuměním v praxi předcházíme tím, že dítě o všem písemně poučíme a necháme si to ztvrdit podpisem. Kladný dopad to má pro neopakování se situace. Dítě, které není informováno, zkouší samo hledat logiku ústavního režimu, samo si konstruuje hypotézy o svém aktuálním stavu a často dochází k výměně názorů mezi samotnými dětmi žijícími v zařízení, jejichž informace mohou vést k nemalým nedorozuměním a křivdám. Ideální stav je, když dítě dostává předběžné informace před samotným nastoupením do ústavní výchovy. Ihned po příchodu by mělo být seznámeno se svými právy a povinnostmi. Neměl by být opomenut vnitřní řád, ve kterém je srozumitelně sepsáno a objasněno vše důležité, co se týká chodu zařízení. Tento vnitřní řád by měly dostat i osoby odpovědné za výchovu. Pracovníkům zařízení by se mělo dostat zpětné vazby, zda všemu rozumí a není třeba něco objasnit. V zařízení

---

⁴⁸ Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2985.

⁴⁹ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1995, s. 87.

by také měly být vytvořeny podmínky pro periodické hodnocení a s dítětem, popř. i s osobami odpovědnými za výchovu, konzultovány.⁵⁰

Mezi hlavní rizika dlouhodobé ústavní výchovy patří tzv. hospitalismus, který označuje dobrou adaptaci na ústavní prostředí, ale neústavní „civilní“ život je po odchodu ze zařízení něčím nepochopitelným a novým. Zde dítě žije pouze s omezeným počtem dalších dětí a je zvyklé na určitý tým profesionálů.⁵¹ V zařízení je dítě zvyklé na plné zaopatření, které začíná vařením, praním, žehlením, přes vymyšlení programu volnočasových aktivit, hospodaření s financemi až po nákupy, topení. V dnešní době jsou z tohoto důvodu velmi důležité projekty gramotnosti, především té finanční, kam se dá zařadit spousta aktivit. Toto riziko však neplatí pouze u nařízené ústavní výchovy, ale všeobecně o ústavní péči, která se týká nemocnic, vězeňství aj. Čím déle je člověk v ústavní péči, tím náročnější potom pro něho může být návrat do běžného života.

Dalšími riziky, která nese ústavní výchova, mohou být tzv. ponorková nemoc a šikana. Ponorkové nemoci předchází stereotypní prostředí, z něhož není úniku a přitom zvyšuje únavu a snižuje toleranci. V chování přibývá obranných prvků, ubývá oční kontakt a zvyšuje se význam osobního teritoria, který si jedinec velmi střeží a brání před průnikem ostatních. To se také úzce může prolínat i se zmíněnou šikanou, která může být zvláště nebezpečná u menších dětí, které zatím neumí rozlišit přijatelné činy od těch nepřijatelných. V některých případech se však nemusí jednat o rizika pouze v dětském kolektivu, ale může zde sehrát roli dospělá osoba – někdo z personálu, kdo k šikaně mezi dětmi napomáhá nebo ji sám na dětech páchá – např. nepřiměřenými tresty, ponižování, v těch nejhorších případech i sexuální zneužívání.⁵²

2.8 Zaopatření dětí v ústavní výchově

Dětem žijícím v ústavní výchově je poskytováno plné přímě zaopatření. Hlavním úkolem je zaopatření po stránce ubytování, stravování a ošacení. Dále se těmto dětem hradí pomůcky a nezbytně nutné potřeby ke vzdělávání. Jsou jim hrazeny náklady na dopravu do sídla školy a také zdravotní péče, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny pojišťovnou a jsou nezbytně nutné pro léčbu dítěte.

---

⁵⁰ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1995, s. 88.

⁵¹ Tamtéž. s. 107.

⁵² Tamtéž. s. 108 - 110.

V tomto případě může být vyzván rodič nebo osoba odpovědná za výchovu, aby se finančně spolupodíleli na léčbě.⁵³

Měsíčně je dětem vypláceno kapesné, které je odstupňováno dle věku dítěte. Poskytovány jsou osobní dary, především k narozeninám a Vánocům, jejichž výši udává vnitřní řád zařízení.

Dle rozhodnutí ředitele zařízení mohou být dále hrazeny potřeby pro využití volného času a zájmové činnosti, náklady na kulturní, uměleckou a sportovní činnost a také náklady spojené s dopravou na soutěžní akce, při kterých je většinou zařízení reprezentováno.⁵⁴

2.9 Úhrada péče

V případě, že je dítěti soudem nařízena ústavní výchova, jsou osoby odpovědné za výchovu a děti s vlastními pravidelnými příjmy⁵⁵ povinny přispívat tzv. příspěvkem na úhradu péče, která je dětem v zařízeních poskytována. Za příjmy se pro účely tohoto zákona považují příjmy uvedené v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, kde jsou vyjmenovány tzv. započitatelné příjmy.

Výše tohoto příspěvku na úhradu péče dětem je odstupňována dle věku a hradí se vždy za kalendářní měsíc:

- 1 113,- Kč, u dítěte do 6 let věku,
- 1 503,- Kč, u dítěte od 6 do 15 let věku,
- 1 742,- Kč, u dítěte od 15 nebo nezaopatřené osoby.

Příspěvek se hradí za každý kalendářní měsíc nejpozději do patnáctého dne následujícího měsíce. V případě, že se jedná o období kratší než jeden měsíc (např. je-li dítě na pobytu u rodičů nebo ve zdravotnickém zařízení déle než 2 po sobě jdoucí dny)

---

⁵³ Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2979.

⁵⁴ Tamtéž. s. 2979

⁵⁵ V praxi se setkáváme s případy, kdy rodiče za dítě příspěvek na úhradu péče neplatí, ale dítě si samo přivydělává na pravidelných brigádách – má pravidelný příjem. Jeho příjem je tak řazen dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Dítě je tak povinno hradit zařízení, ve kterém je umístěno, příspěvek na úhradu péče své vlastní osoby.

výše příspěvku se stanoví podle dnů. Denní úhrada nákladů činí jednu třicetinu výše příspěvku za kalendářní měsíc.

Jeho vyúčtování – přeplatky a nedoplatky, provádí zařízení také vždy do patnáctého dne následujícího měsíce. Toto vyúčtování se provádí čtvrtletně. Následné výsledky za uplynulé období je zařízení povinno oznámit osobě, která příspěvek hradí. U spousty případů se stává, že osoby odpovědné za výchovu prokáží potvrzením úřadu práce, že jejich příjem nebo příjem rodiny po zaplacení soudem stanoveného příspěvku bude nižší než životní minimum - zde platí příspěvek v takové výši, aby jim životní minimum zůstalo zachováno.⁵⁶

---

⁵⁶ Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2988.

3 SYSTÉM NÁVAZNÉ PÉČE O ADOLESCENTY ODCHÁZEJÍCÍ Z ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

Každé dítě, které je umístěno do ústavní výchovy, čeká jednoho dne i odchod z ní – někdy připravovaný, jindy náhlý. Adolescenti, kteří odcházejí z ústavní výchovy, mají několik možností, které jim otevírají brány pro jejich další život.

Ukončení ústavní výchovy se odehrává po dosažení zletilosti, nastává v případě skončení doby prodloužené ústavní výchovy nebo po ukončení smlouvy o dobrovolném pobytu. Může být iniciován ze strany ústavního zařízení, častěji však ze strany samotného adolescenta či nezaopatřené osoby. Někteří jedinci se na odchod těší, protože před sebou vidí svobodu, volnost a nespoutanost. Jiní se této doby obávají, protože si uvědomují překážky, které na ně za branami ústavního zařízení čekají, vědí, že v životě nedostanou nic zadarmo a často je sužuje pocit, že jim za zády nestojí opora v podobě zaměstnance zařízení, který se o ně až do poslední chvíle staral a v případě potřeby podal svou pomocnou ruku nebo alespoň radu.

S přirozeným očekáváním doby plnoletosti je důležitá příprava na život, který se jednou bude odehrávat za branami ústavního zařízení. Takové zařízení by mělo zaujmout nekompromisní postoj, který zprostředkuje kvalitní průpravu o možnostech života, číhajících nástrahách, ekonomickém a praktickém náhledu a dalších. Jedním z těchto prostředků se v dnešní době stává finanční gramotnost, která nezahrnuje pouhý pohled ze strany financí, jak by mohlo z názvu vyznít. Kvalitní projekty finanční gramotnosti se v ústavních zařízeních zaměřují také na obeznámení se vzdělávacími možnostmi, přípravu na hledání práce a vstup do zaměstnání, vyhledávání pracovních příležitostí, možnosti bydlení, praktické úkony v komunikaci s úřady aj.

Každý odchod adolescenta je velice individuální a něčím specifický. Záleží na spoustě aspektů, které mohou odchod ulehčit nebo naopak ztížit. Jedná se např. o rodinné zázemí, vzdělání jedince, osobnostní předpoklady a další. Ne vždy je adolescent v této situaci odkázán na další instituce. V praxi se setkáváme s případy zajištěného bydlení, pracovního uplatnění, získanými vazbami na partnery, hostitele, přátele či jiné osoby, které napomohou k příznivějším podmínkám pro lepší start do nového života.

V případě, že adolescent není schopen postavit se po odchodu ze zařízení na „vlastní nohy“, je tu pro něho možnost systému návazné péče např. v podobě domů na půli cesty, které jsou určeny mladým lidem odcházejícím z dětských domovů, ve věku od 18 do 26 let, pomoc sociálního kurátora nebo jiné sociální služby podle zákona č. 106/2008 Sb. o sociálních službách.

V každém případě je třeba s adolescentem, který bude odcházet ze zařízení, plánovat. V dětských domovech to bývá postaveno na základě plánu rozvoje osobnosti, který je povinnou dokumentací každého takového zařízení, sestaveného vždy na konkrétní dítě. Tuto povinnost stanovuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Jeho samotnou formu již zákon nestanovuje, stanovuje pouze náležitosti, které by měl obsahovat a podléhá kontrole České školní inspekce. Tento dokument sestavuje nejčastěji pedagogický pracovník a schvaluje ho ředitel zařízení. V praxi se ukazuje jako velmi efektivní samotná účast zainteresovaného dítěte při sestavování plánu – dohoda na konkrétních cílech a předcházení postupu „o něm, bez něj“.

3.1 Osoby opouštějící ústavní výchovu

Osobnost adolescenta v ústavní výchově bývá zvýšeně afektivní, chybí jí ideály, má nízké ambice a slabší vůli. *„Dítě, které je umístěno do náhradní výchovy, bývá zpravidla emocionálně i sociálně narušené. Už v prenatálním období se někdy potýkají s fyziologickým ohrožením (alkohol a jiné návykové látky, nízká úroveň zdravotní péče, škodlivý životní styl).“⁵⁷*

Je nesporným faktem, že se jedná o osoby, které jsou ohroženy sociálním vyloučením a je důležité jim věnovat dostatek podpory a pozornosti v oblasti sociálního začleňování. Díky ústavní výchově často dochází k absenci tzv. přirozeného sociálního prostředí, které v běžném životě tvoří rodiny a další blízké osoby. Nelze však říci, že tito adolescenti zcela strádají po sociálních kontaktech, protože spousta ústavních zařízení nabízí v dnešní době nadstandartní prostředí proti prostředí dětí vyrůstajících

---

⁵⁷ ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. s. 47 - 49.

v rodinách. Je zde předkládána široká škála možností, jak kvalitně trávit volný čas se zaměřením na sportovní či kulturní vyžití, která se však po odchodu stává pro většinu z nich nedostupná a nedosažitelná. Nevýhodou ústavního zařízení tvoří i tzv. „skleníkové prostředí“, které spočívá v možnosti realizace sebeobslužných a praktických zkušeností, které později vede k obtížím se zvládnutím zátěžových a rozhodovacích situací.⁵⁸

Instituce, ve které je adolescent umístěn, má předem určené prostory a prostředí s různě deklarovanými cíli, pravidly a funkcemi, kdy právě cíle nejsou určovány pouze charakterem zařízení, ale také samotnými zaměstnanci, kteří se podílejí na možnostech lepší budoucnosti svěřených dětí.⁵⁹

Osoby opouštějící ústavní výchovu nejčastěji po svém odchodu žijí:

- s rodiči,
- s jinými příbuznými,
- v azylovém domě,
- v domě na půli cesty,
- na ubytovně zaměstnavatele,
- samostatně,
- s partnerem.⁶⁰

3.2 Případová konference

Případová konference je vhodný prostředek, jak efektivně posunout životní situaci adolescenta k pozitivním změnám. Jedná se o odbornou diskusi, do které jsou zapojeni nejen pracovníci ústavního zařízení a orgánu sociálně-právní ochrany dětí, ale také další odborníci, jako jsou lékaři, pedagogové a v neposlední řadě samotný adolescent, díky kterému je případová konference svolána, a v některých případech i jeho rodina. Jedná se o spolupráci, jejímž cílem je blaho adolescenta. Případová

---

⁵⁸ DAVIDOVÁ, I. et al. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky prevence*. Ostrava: Tiskárna Schenk, 2010. s. 74.

⁵⁹ RIEGER, Z. *Návrat k rodině a domů*. Praha: Portál, 2009. s. 22.

⁶⁰ KOVAŘÍK, J. et al. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004, s. 140.

konference se nevyužívá pouze v případě odchodu dítěte z ústavního zařízení, ale i v jiných případech, kdy je nutno o dítěti interdisciplinárně jednat.⁶¹

Před zahájením případové konference by měl být jasně stanovený cíl, za kterým se konference svolává a je podepsán slib mlčenlivosti. Průběh může řídit samotný pracovník OSPOD nebo vyškolený moderátor, který se specializuje na případové konference, přičemž výhodou je jeho nestrannost a objektivnost v případě dítěte. Celkový počet účastníků by neměl přesahovat počet 10 – 15 osob.

Na začátku případové konference každý z účastníků vymezí svá očekávání a následuje vyjádření k řešené problematice. Během jednání je důležité vymezení klíčových úkolů, které by měly mít časové vymezení a konkrétní zodpovědnost. Nezbytné se jeví také domluva na vyhodnocení úkolů, následující spolupráci, přenosu informací a způsobu zpětné vazby.

Z celého jednání je vyhotoven zápis, který během konference vede pověřená osoba, a zároveň se stává součástí spisové dokumentace. Jeho obsahem by měl být seznam osob, které se případové konference zúčastnily, místo a datum jejího konání, označení hlavních cílů a celkový průběh s možností přesného zápisu vypovědí.⁶²

3.3 Sociální kurátor

Jedná se o osobu, která je jediným zákonným garantem návaznosti péče při odchodu z ústavního zařízení a může mít vliv na další život klienta. Jednou z jeho kompetencí je péče o mladé lidi ve věku 18 – 26 let, kteří opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Celkový počet těchto klientů, které má ve své kompetenci, je pouhým zlomkem z celého počtu. Vždy se jedná o skupinu lidí, která vyžaduje intenzivnější péči a citlivější přístup. Hlavním úkolem sociálního kurátora je především pomoc se sociálním začleňováním a pomoc se zapojením do ekonomického, kulturního a sociálního života, který je ve společnosti považován za přirozený. Je

---

⁶¹ Případovou konferenci nejčastěji svolává orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), v posledních letech se však čím dál častěji setkáváme s případy, kdy je tato iniciativa vyvolána ze strany ústavního zařízení.

⁶² KEPKOVÁ, M. *Ministerstvo práce a sociálních věcí: Metodické doporučení MPSV č. 2/2010 pro postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při případové konferenci* [online]. 2010 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9086/Methodika_pripadove_konference.pdf

důležité počítat s tím, že někteří z klientů se budou vracet do patologického prostředí, které bylo důvodem k jejich odebrání, avšak i toto prostředí tvoří pro klienta určitý pocit zázemí.

Velký význam pro utvoření vzájemné důvěry mezi kurátorem a klientem hraje podrobná znalost důvodů, pro které adolescent žil v ústavní výchově. Nejčastěji se setkáváme s důvody, jako jsou zanedbání výchovy a výživy, zdravého a morálního vývoje dítěte, absence školní docházky, trestná činnost rodičů, různé způsoby týrání či sociální problémy rodiny a další. Seznámení s problematikou jednotlivých případů by se mělo konat s dostatečným časovým předstihem, aby byl sociální kurátor schopen vyhodnotit závažnost situace. Osobní seznámení by mělo proběhnout nejdéle tři měsíce před odchodem klienta ze zařízení, většinou za přítomnosti pracovníka sociálně-právní ochrany dětí, který se o případ adolescenta staral po dobu jeho nezletilosti. Již z prvního setkání si sociální kurátor odnáší informace o plánech klienta, se kterými může později lépe pracovat, přičemž bere v úvahu psychickou zralost klienta, studium, zájmy nebo partnerské vtahy. Klient by si měl odnést pocit, že se má na koho obrátit a také by měl být poučen o možnosti práva odmítnout spolupráci se sociálním kurátorem.⁶³

Podnět ke kontaktu sociálního kurátora a klienta, dle zákona č. 109/2002 Sb. dává ředitel zařízení, ze kterého adolescent odchází. Jedná se o jednu z jeho kompetencí: „*Informovat v zájmu zaručení návaznosti péče příslušný okresní úřad o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte.*“⁶⁴

Po odchodu klienta ze zařízení by měl být sociální kurátor schopen nabídnout psychickou oporu a to z toho důvodu, že se klient nachází v nové životní situaci. Navazující spolupráce by měla být pravidelná a konaná v novém působišti klienta. V případě, že je klient v jiné navazující instituci (např. dům na půli cesty), stává se sociální kurátor spíše konzultantem, který přenechává další kompetence instituci, která se primárně orientuje na osoby odcházející z ústavního zařízení. Spolupráce může být

---

⁶³ DAVIDOVÁ, I. et al. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky prevence*. Ostrava: Tiskárna Schenk, 2010. s. 74 - 76.

⁶⁴ Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2986.

ukončena v případě, že klient osobu kurátora prokazatelně ignoruje a nemá zájem o jeho spolupráci. V tomto případě by však sociální kurátor neměl případ zcela uzavřít, ale s časovým odstupem klienta znovu kontaktovat a zjistit aktuální situaci, případně navázat další spolupráci.⁶⁵

3.3.1 Sociální kurátor a spolupracující subjekty

- Školská zařízení – pracovníci zařízení, z něhož klient odchází, jsou dobrým zdrojem kvalitních a důležitých informací. Tito pracovníci mohou být také oporou pro samotné dítě v době jeho odchodu a v bezprostřední době po něm.
- Školy, internáty – spolupráce se navazuje v případě, že klient, který odešel z ústavního zařízení, nadále studuje. Spolupráce je zaměřena především na zdárné ukončení studia. Internát se zde jeví jako dočasné řešení bytové situace. Existují internáty, které fungují o víkendech a slouží jako komerční ubytovny.
- Rodina a blízké osoby – jedná se o případy, kdy se klient po návratu z ústavního zařízení vrací zpět k rodině či jiným příbuzným. Kurátor napomáhá k sociálnímu začlenění, případně řeší vzniklé situace spojené s rodinným prostředím, protože se často jedná o konfliktní prostředí ohrožené nezaměstnaností či jinými sociálně patologickými jevy (v takovém případě může zastávat roli mediátora).
- Dům na půli cesty – v případě, že tuto možnost nezprostředkuje ústavní zařízení, může iniciativu vyvinout i sociální kurátor. Je důležité brát v potaz místo, kde se dům na půli cesty nachází, především z důvodu dalšího uplatnění klienta.
- Zaměstnavatel - jedná se o významnou kurátorovu činnost, který je kladným socializačním faktorem. Týká se pomoci při hledání zaměstnání či následné komunikace se zaměstnavatelem – vše se souhlasem klienta.
- Obce – kurátor oslovuje obec, ve které má klient trvalé bydliště a ta může následně pomoci s hledáním bytu, podnájmu či poskytnutím materiální pomoci.
- Další spolupráci může sociální kurátor navázat s jinými institucemi, jejichž náplní práce je také pomoc mladým lidem odcházejícím z ústavního zařízení.⁶⁶

---

⁶⁵ DAVIDOVÁ, I. et al. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky prevence*. Ostrava: Tiskárna Schenk, 2010. s. 76.

⁶⁶ Tamtéž. s. 77 - 79.

3.4 Domy na půli cesty

Domy na půli cesty jsou pobytovou sociální službou zaměřenou na prevenci, která provádí několik základních činností a úkonů s cílem co nejlépe vybavit své klienty dovednostmi, které budou potřebovat pro svůj samostatný život a kladný vstup do běžného života společnosti. Jedná se o jednu z důležitých variant, kam mohou adolescenti po ukončení ústavní výchovy odejít a předejít tak okamžité sociální exkluzi.

Služba je sjednána na základě písemné žádosti, po které následuje sepsání smlouvy o poskytování sociálních služeb v Domě na půli cesty a je uložena v osobním spise uživatele služeb. S uživatelem služby je jednáno jako s rovnocenným partnerem, je vypracován individuální plán, kde je důležité zaměřit se na prevenci vzniku závislosti na službě. Ukončení smlouvy je možné provést kdykoliv na základě stanovených pravidel, ať ze strany uživatele nebo ze strany poskytovatele služby.

Domy na půli cesty poskytují ubytování v prostředí, které se blíží běžné domácnosti. Jsou zde vytvořeny podmínky k zajištění úklidu, praní, žehlení, nákupu, vaření aj. Doba možnosti pobytu nepřesahuje 1 rok. Výše úhrady za poskytování této sociální služby činí cca 2 200,- Kč měsíčně, jsou v ní zahrnuty veškeré provozní náklady spojené s poskytnutím ubytování.

Kromě ubytování plní domy na půli cesty také možnosti zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutickou činností a pomoc při uplatňování práv a zájmů. Aby se tito mladí lidé cítili dobře ve společnosti, je důležitá socioterapeutická činnost, která vede k udržení či prohlubování sociálních kontaktů. S tím jsou spojené aktivity zaměřené na rozvoj pracovních návyků, které jsou nezbytnou součástí pro možnost uplatnění na trhu práce.

Většinu adolescentů, kteří opustili ústavní zařízení, provází neznalost právních možností a povinností. Proto se služba zabývá nejen pomocí s vyřizováním běžných záležitostí, ale také pomocí při komunikaci, která vede k uplatňování práv a oprávněných zájmů.⁶⁷

---

⁶⁷ Česko. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1272.

3.5 Scházející kompetence adolescentů odcházejících z ústavní výchovy

Adolescenti, kteří opouštějí ústavní zařízení, jsou zvyklí na určitý standard a péči, kterou poskytovali pracovníci a zařízení. I přes veškeré pohodlí, které se snaží kompenzovat nepříznivou životní situaci mladých lidí, na to navazují i obtíže, které vznikají po jejich odchodu a mají negativní vliv na sociální a občanské kompetence:

- Nedostatečná sebedůvěra ve vlastní schopnosti a dovednosti vést plnohodnotný život z hlediska nevhodného rodičovského vzoru a strachu přejímat zodpovědnost,
- vztahová naivita a důvěřivost v přátelských vztazích, která může vést k možnosti nechat se snadno oklamat (snadné oběti podvodníků),
- nedostatečná připravenost vést partnerský vztah a předčasné zkušenosti se sexuálním životem spojené s absencí klasického modelu rodinu. Důležitá je kvalitní informovanost o rodinných vztazích, partnerství, antikoncepci a rodičovství,
- účelové chování či povrchnost naučená díky systému odměn a trestů,
- obtíže s integrací a s plněním společenských rolí, které mohou být spojené s transgeneračním procesem (rodičovské role – jejich děti končící také v ústavních zařízeních, nekvalitní mezilidské vztahy, dosažení nižšího vzdělání bez ohledu na vrozenou inteligenci),
- chybějící denní návyky spojené se samostatným vstáváním bez kontroly vychovatele, pracovní návyky, schopnost přípravy stravy, znalost právních rozdílů,
- častý odchod ze zařízení po dosažení zletilosti či uplynutí doby prodloužené ústavní výchovy – následné předčasné ukončení přípravy na povolání a odchod do nového života pouze se základním vzděláním,
- obtíže s hospodařením a finančními prostředky. Neznalost cen, skutečného ekonomického trhu a trhu práce,
- nemožnost zajištění určitého životního standardu kvůli absenci počátečních finančních prostředků. Hledání rychlých variant jak získat snadno finance, které však vedou k asociálnímu, někdy až k antisociálnímu chování.⁶⁸

---

⁶⁸ GOTTWALDOVÁ, M. et. al. *Metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J.J.Pestalozziho Chrudim: Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*: Chrudim, 2006, s. 8 – 9.

3.6 Finanční podpora

Adolescent odcházející z ústavní výchovy může od zařízení obdržet věcnou pomoc nebo peněžitý příspěvek v maximální výši 25 000,- Kč. O částce ve většině případů rozhoduje porada pedagogických pracovníků daného zařízení. Tato finanční částka se však nepřipisuje na účet adolescenta, ale snaží se být vždy účelně využita. V praxi se nejčastěji setkáváme se situacemi, kdy je z této částky adolescentovi hrazena kauce za byt, první podnájem, školné či zakoupení materiálních potřeb nezbytných pro start do nového bydlení a života.

V případě nepříznivé životní situace, ve které se adolescent může po odchodu z ústavního zařízení lehce ocitnout, je možné využít systému pomoci v hmotné nouzi, který upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o pomoc pro osoby s nedostatečnými příjmy, přičemž je tato dávka motivuje k aktivní snaze, aby si sami zajistili prostředky k uspokojení základních potřeb. Jedná se o jeden ze způsobů, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení.

Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována osobám v situacích, které je nutné neodkladně řešit a zákon stanovuje šest takových situací, do kterých spadají i adolescenti odcházející z ústavního zařízení:

„Ohrožení sociálním vyloučením. Jde např. o situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí. Dávku lze poskytnout až do výše 1000 Kč. V průběhu roku může být poskytnuta opakovaně, součet však nesmí překročit 4násobek částky životního minima jednotlivce, tj. maximálně částku 13 640 Kč.“⁶⁹

Žádost o mimořádnou okamžitou pomoc vyřizuje příslušná Krajská pobočka Úřadu práce České republiky podle místa trvalého bydliště, které má klient aktuálně zaevidováno. Dávku nelze přiznat se zpětným datem, náleží od kalendářního měsíce, ve kterém byla žádost podána a pokud osoba splnila veškeré podmínky pro přiznání nároku na dávku.

---

⁶⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí: Mimořádná okamžitá pomoc. *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. Praha, 2006, 2011 [cit. 2014-02-02]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5#d>

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

4.1 Vymezení výzkumných cílů

Hlavním cílem diplomové práce, jak je již patrné ze samotného názvu, je zjištění a následný popis situace, jak adolescenti z dětského domova v Potštejně prožívají ústavní výchovu a jaká jsou jejich další očekávání budoucnosti a dalšího života po ukončení ústavní výchovy.

Dílní cíle zahrnují zjištění, zda adolescenti v dětském domově znají reálné důvody, proč jim byla nařízena ústavní výchova. Dále, zda jsou schopni myslet na svou budoucnost a plánovat ji. A také zda považují své vzdělání za prioritu a důležitý zdroj možnosti pro lepší vstup do vlastního, samostatného života.

4.1.1 Účel práce

Diplomová práce by měla získat a popsat pohled adolescentů žijících v dětském domově v Potštejně na život v ústavní výchově a náhled na jejich budoucí očekávání. V případě zjištění rozdílů, kdy adolescent nezná reálné důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, dát podnět terapeutovi DD, který bude s dítětem na této problematice laskavě pracovat a následně tak rozvíjet sanaci rodiny. Práce by také měla sloužit jako materiál pro pedagogy, kteří s těmito dětmi pracují, a usnadnit jim práci při tvorbě programu rozvoje osobnosti, která bude hlubší a účelnější.

4.1.2 Hypotézy

Hypotéza 1: Adolescenti v dětském domově mají častěji reálné představy o své přítomnosti než o své budoucnosti.

Hypotéza 2: Jestliže adolescenti v dětském domově plánují založit vlastní rodinu, pak chtějí své děti vychovávat jinak, než jak byli oni vychováváni vlastními rodiči.

Hypotéza 3: Většina adolescentů v dětském domově nepovažuje své vzdělání za důležité kritérium pro svou lepší budoucnost.

Hypotéza 4: Většina adolescentů v dětském domově uvádí častěji neúplné informace o důvodech svého umístění do ústavního zařízení.

4.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek pro diplomovou práci na téma „Jak adolescenti z dětského domova prožívají ústavní výchovu a co očekávají od své budoucnosti“, tvoří adolescenti z dětského domova v Potštejně ve věku 15 – 19 let. Celkový počet vybraných adolescentů, na které byla zpracována případová studie, činí pět. Jedná se o adolescenty, kteří mají nařízenou ústavní výchovu nebo o ty, kteří již dosáhli zletilosti a jsou v dětském domově na dobrovolném pobytu.

4.2.1 Charakteristika místa výzkumného šetření

Dětský domov je dle zákona č. 561/ 2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání v aktuálním platném znění, školským zařízením a jeho činnost se řídí zákonem č. 109/ 2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních v aktuálním platném znění. Úkolem dětského domova je poskytovat péči jinak poskytovanou osobami odpovědnými za výchovu dětem s nařízenou ústavní výchovou. Dětský domov poskytuje plné přímé zaopatření, ale především edukačně působí na děti, dále pečuje o děti a mládež v zájmu plného a harmonického rozvoje jejich osobnosti s ohledem na individuální potřeby. Dětský domov poskytuje celodenní zabezpečení dětem a mládeži do doby ukončení přípravy na budoucí povolání, nejdéle do 26 let. Dětský domov v Potštejně disponuje možností ubytování 20 dětí. V současné době zde žije ve dvou rodinných skupinách 18 dětí ve věku od 6 do 20 let. Dětský domov v Potštejně má provozní zařízení ve dvou budovách. Hlavní budova slouží k ubytování dětí, výchovné práci a je zde školní jídelna. Vedlejší budova tvoří provozní zázemí dětského domova. K dispozici je garsoniéra se dvěma lůžky s možností ubytování dětí nad 16 let věku či jako azylový pokoj pro děti odcházející z dětského domova ve zletilosti. Rodinné skupiny jsou umístěny do vlastních bytových jednotek, které čítají ložnice s jedním až třemi obyvateli, obývací pokoj, kuchyň, jídelnu a sociální zázemí. Byty jsou vybaveny běžnými domácími spotřebiči, televizí, audiem, DVD a počítači s možností připojení na internet. Skupiny žijí vlastním životem na základě potřeb svých obyvatel a v rámci stanoveného vnitřního řádu zařízení. Ve volném čase mohou děti využívat zahradu s okrasnými dřevinami k odpočinku, dětské hřiště a travnaté plochy k různým míčovým hrám, v areálu se též

nachází pískoviště, houpačky, posezení s ohništěm a bazénový areál. Dětský domov je dostatečně vybaven sportovními potřebami, především k turistice, cykloturistice, kolektivním sportům a v zimním období pak k běžeckému lyžování a bruslení. Zřizovatelem dětského domova v Potštejně je Královehradecký kraj.⁷⁰

4.3 Metodologie výzkumu

Za hlavní výzkumné metody zvolila autorka diplomové práce kombinaci tří kvalitativních metod - interview, analýzu spisové dokumentace a participační pozorování.

Při interview byla zvolena metoda strukturovaného interview, protože „poskytuje všem respondentům stejné podmínky k odpovědím“⁷¹. Jednotlivá interview byla nahrávána s ústním souhlasem všech respondentů pomocí diktafonu, kvůli následnému kvalitnějšímu zpracování výsledků.

Některé strukturované interview může tazatelům tvořit prvotní bariéry při navazování kontaktu s respondentem. Zde však byla autorka ve výhodě díky několikaleté práci v tomto dětském domově.

Analýza spisové dokumentace byla sepsána na základě studia jednotlivých osobních spisů adolescentů. Každý z adolescentů, který žije v dětském domově, má založenou osobní složku, ve které jsou umístěny veškeré dokumenty vztahující se ke konkrétnímu případu dítěte. Mezi tyto dokumenty patří kopie osobních dokladů, rodný list, soudní rozsudky, zdravotní dokumentace, žádosti (ze strany rodičů i dítěte), zprávy z diagnostických ústavů aj.

Pro úplné doplnění praktické části využila autorka metody participačního pozorování, které bylo realizováno i mimo pracovní dobu v dětském domově a tento čas byl věnován především výzkumu pro tuto diplomovou práci. Participační pozorování bylo prováděno nejen v přirozeném prostředí dětského domova, kde adolescenti žijí, ale

---

⁷⁰ SÜSSEROVÁ, K. *Hodnocení činnosti školského zařízení ve školním roce 2012/2013* [online]. Potštejn, 2013 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z:

http://www.ddpotstejn.cz/UserFiles/vyrocní_zpravy/výroční%20zpráva%202012-2013.pdf

⁷¹ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 182.

také při příležitosti týdenního lyžařského pobytu v Krkonoších, kde autorka působila jako instruktorka lyžování a mohla s adolescenty trávit téměř dvacet čtyři hodin denně.

Náročný časový rozsah je potřebný z důvodu možnosti proniknutí pozorovatele do myšlení a chování pozorovaných osob. Záměrem pozorování je sžítí se s prostředím a nazývá se zúčastněné proto, že se pozorovatel zúčastňuje většiny aktivit, které provádějí pozorované osoby.⁷²

---

⁷² GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Brno: Paido, 2010. s. 195.

4.4 Případová studie č. 1

Interview – dívka 18 let

Otázka č. 1 – Popiš prosím krátce svůj životní příběh.

„Já jsem se dostala do dětského domova z hlediska toho, že jsem chodila za školu, protože máma je nemocná a řešila jenom svoji nemoc, takže se mě vůbec nikdy nezeptala na to, jak se mám nebo jestli mě něco netrápí, jestli třeba nemám nějaký problémy ve škole nebo jaký mám známky. Tak jsem začala chodit za školu s tím, abych na sebe trochu upozornila. Pak jsem utekla z domova, byla jsem u své kamarádky, a jelikož jsem nechodila do školy, tak se to zjistilo. Šly jsme s mámou na sociálku, tam to chtěli vyřešit jinak, že bych šla zpátky domů. Já jsem ale řekla, že ne, že nechci, aby mě máma viděla doma, tak jsem šla do diagnostáku, kde jsem byla asi dva měsíce. Potom jsem byla přeřazená do dětského domova v Potštejně.“

Otázka č. 2 – Jak dlouho už v dětském domově žiješ a domníváš se, že znáš důvody pro umístění do ústavní výchovy?

„První problémy začaly, když mi bylo třináct. V dětském domově žiju asi čtyři roky. Myslím, že znám pravé důvody, proč jsem tady. Já jsem měla možnost vrátit se z diagnostáku domů, ale to už máma řekla, že ne. Nechtěla, abych se vrátila zpátky na místo, kde začaly všechny problémy a já se opět nedostala na dno.“

Otázka č. 3 – Jak se ti v dětském domově líbí?

„Jako líbí, čekala jsem to horší. Oproti diagnostáku, kde to byla jen taková uzavřená krabice. Ale když jsem přijela sem do dětského domova, tak jsem si myslela, že jsme zajeli úplně někam jinam, protože je to tady úplně jiný, takový rodinný. Je nás tu málo a to je lepší. Máme tady spoustu možností. Za tu dobu, co jsem tady, tak jsem se podívala na místa, kam bych se asi v životě nepodívala, kdybych byla doma. Když jsem byla doma, tak jsem jezdila akorát do školy a zpátky. Celkově ten přístup je takovej jinej. Když je nějaký problém, tak se ho vždy snažíme vyřešit a poznávám, že to jde řešit i v klidu a vím, že když jsme v tísní, tak nám tady pomůžou a ty vychovatelé dělají všechno proto, abychom dodělali školu a ten svůj vlastní život později začali tak, jak bychom měli.“

Otázka č. 4 – Je něco, co ti tu chybí nebo něco, co bys tu změnila?

„Jo, víc se osamostatnit, byla jsem zvyklá řešit všechno sama. Vím, že to všechno dělají pro moje dobro, ale potom se o mě takhle nikdo starat nebude, takže víc samostatnosti bych brala. Taky mi vadí, že některý děti neznají vůbec cenu peněz. Když dostanou kapesný, koupí si sladkosti a potom už nemají nic. Těším se na cvičný byt, kdy dostaneme přídavky a budeme zkoušet se o sebe starat sami a nebudeme myslet na blbosti, které si koupíme. Vím, že když jsem byla doma, tak jsme si nemohly s penězi vyskakovat. A tady vím, že si za svý peníze můžu koupit, co chci, že o zbytek jako je jídlo a ubytování se postará domov. Nikdy jsem neměla z čeho šetřit, takže to neumím, mám s tím problém a brala bych víc takových praktických věcí.“

Otázka č. 5 – Za jak důležité považuješ své vzdělání pro svou lepší budoucnost?

„Pro mě je vzdělání samozřejmě hodně důležité, a proto abych měla lepší budoucnost a práci tak chci studovat, co nejdéle to půjde. Samozřejmě, když se nedostanu na vysokou školu, tak bych šla na nějaký nový obor. Ještě teda nevím na jaký, ale na to je ještě čas. No, uvidím, co se ještě naskytne.“

Otázka č. 6 – Jaká je aktuální situace v tvém případě, ohledně nařízení ústavní výchovy?

„Jsem na prodloužené ústavní výchově do devatenácti a potom chci být na dobrovolném pobytu z důvodu studia. Pokud se mi podaří odmaturovat a dostat se na nějakou vyšší odbornou školu, tak bych tu chtěla být ještě tak tři až čtyři roky.“

Otázka č. 7 – Kde a jak myslíš, že budeš žít, až odejdeš dětského domova?

„No nějak ještě nevím. Ale určitě se nevrátím do rodné vesnice, protože to bych spadla zase úplně na dno. Já chci začít nějak sama. Vím, že to nebude jednoduchý, ale já vím, že se se životem poperu a že budu mít svůj vlastní život tak, jak bych si přála.“

Otázka č. 8 – Znáš některé instituce, které poskytují pomoc mladým lidem odcházejících z dětského domova?

„V tomhle se moc nevyznám, jediný co vím je, že existují domovy na půli cesty. Taky jezdím na Don Bosco, který se touhle problematikou zabývá například tím, že pomáhají hledat práci.“

Otázka č. 9 – Máš představu, čím by ses chtěla po opuštění dětského domova živit?

„V dnešní době si člověk asi nemůže moc vybírat, musí brát to, co je. Člověk po škole má zájem o nějakou práci, ale nevezmou ho, když nemá praxi. Já studuju

kynologii a vím, že tohle bude spíš jako koníček než jako obživa. Nevím, opravdu nevím, raději moc neplánuju.“

Otázka č. 10 – Máš představu, jaký způsobem si budeš po odchodu z dětského domova hledat zaměstnání?

„Určitě čím dřív, tím líp. Minimálně čtvrt roku před tím, než bych chtěla odejít z domova. Myslím, že když bych začala hledat až po odchodu z domova, tak by to nebylo dobrý, chtěla bych mít něco jistýho, než budu schopná se postavit na vlastní nohy.“

Otázka č. 11 – Plánuješ založit vlastní rodinu? Pokud ano, tak podle čeho budeš vychovávat vlastní děti?

„Kdybych chtěla mít vlastní rodinu, tak jak bych chtěla vychovávat, nevím, ale určitě bych chtěla být lepší než moje rodiče, protože ty děti to mění, když se rodiče rozvedou a ta rodina není kompletní. Dítě potřebuje oba rodiče, vidím to sama na sobě, že ten táta mi chybí.“

Analýza spisové dokumentace

Osobní anamnéza

Dívka byla jediným dítětem v manželství svých rodičů. Narodila se předčasně ve 36. týdnu těhotenství, v době porodu bylo její matce 38 let. Od svých pěti let vyrůstala a byla vychovávána pouze svou matkou. Žila na vesnici, která byla vzdálená 25 kilometrů od centra dění veškerého sociálního života, včetně zajištění školní docházky a lékařské péče.

Obtíže, kdy dívka přestala s matkou komunikovat, začala chodit za školu a užívat drogy, vznikly několik měsíců potom, co se dívka dozvěděla, že jí její matka lhala o pravém otci, v tu dobu bylo dívce čtrnáct let. Do té doby se jednalo o děvče se zájmem o školu, kde měla průměrný studijní prospěch.

Problémy neslučující se se zdravým vývojem dívky, po sociální i zdravotní stránce, se začaly stupňovat a vyvrcholily útekem z domova a následným záškoláctvím. Dívka bydlela u své známé na ubytovně, která byla určena zahraničním dělníkům a osobám sociálně slabým. Na tomto základě informovala škola OSPOD, který se spojil s dívčinou matkou a následně doporučil nahlášení situace na Policii ČR, která dívku

našla a předala matce. Dívka matce oznámila, že s ní nechce být, že bude i nadále z domu utíkat a sama navrhla umístění do dětského diagnostického ústavu.

Zde dívka absolvovala diagnostiku, včetně těžkých lékařských zákroků zaměřených na neurologické obtíže, spojené s těžkou zrakovou vadou, působící na celkovou nervovou soustavu (astigmatismus a myopatie).

Rodinná anamnéza

Rodiče dívky se rozvedli, když bylo dívce pět let, po té byla svěřena do výchovy matce. Otec se dívky zřekl. Matka uvedla, že v době manželství otěhotněla s jiným partnerem, který však zemřel, když dívce bylo třináct let. Dívka ho znala, lidé z vesnice tuto skutečnost věděli a dívce ji sdělili půl roku před jeho smrtí. Před nástupem do DDÚ dívka žila s matkou ve starším domě a měla k dispozici samostatný pokoj.

V době dívčina dospívání začalo mezi matkou a dcerou docházet k neshodám, které mohly být ovlivněny značným věkovým rozdílem. Z důvody nevyhovujících hygienických podmínek se musely přestěhovat. Do nového bytu s nimi nemohli jít jejich dva psi a tak matka s dcerou byly nuceny je umístit do útulku.

Při pozdějším pobytu v DDÚ matka výborně spolupracovala s interními pracovníky, plnila své povinnosti schůzek a dodržovala smluvený telefonní kontakt. Při uplynutí času diagnostiky přiznala, že dívku nezvládá, že mají problém v komunikaci a souhlasila s nařízením předběžného opatření. V závěru pobytu v DDÚ dívka písemně zkontaktovala svého nebiologického otce, který vzápětí zavolał, na dívku se informoval a po té se zkontaktoval se samotnou dívkou.

Život v dětském domově a školní anamnéza

Při příchodu do dětského domova se dívka projevovala jako klidná a tichá. S ostatními dětmi se bavila sporadicky, pouze když ji někdo oslovil. Režimu dětského domova se dokázala dobře přizpůsobit. O svých problémech a důvodech příchodu do dětského domova se však nechtěla s nikým bavit, považovala to za striktně svou záležitost, do které nikomu jinému nic není. Trvalo dva roky, než byla schopna k sobě někoho připustit a zaměstnanci zařízení si získali její důvěru.

Dívka v době svého příchodu do dětského domova studovala učební obor kuchař-číšník, kde se však necítila být spokojena. Učební obor byl zvolen díky jejímu

zdravotnímu omezení spojenému s operací v době pobytu v diagnostickém ústavu. Dívka nemůže vykonávat sporty, kde hrozí pád či větší úder do oblasti hlavy a břicha. V druhém pololetí prvního ročníku se s dívkou lépe spolupracovalo. Dívka svolila k pomoci a společně s vychovateli a ředitelkou dětského vybrali střední zemědělskou školu se zaměřením na kynologii. Nyní je ve třetím ročníku, o studium má zájem, její prospěch je průměrný. Jsou u ní perspektivy ke studiu na vysoké škole.

Participační pozorování

Dívka se k interview postavila velmi ochotně, což bylo překvapením, protože o svých problémech a potížích nemá ve zvyku otevřeně hovořit. Je spíše uzavřená a ráda by si své bolesti a obtíže řešila sama po svém. Respektive neřešila a nechala je narůstat do velkých obtíží, kterými potom trápí sama sebe. Své problémy nemá ve zvyku zcela otevírat. V případě, že se jedná o situaci, kterou potřebuje sdělit a řešit, neříká přímo. V takových situacích pouze naznačuje a mluví nepřímo, což je někdy matoucí a dlouho trvá, než se pedagog dostane k samotnému jádru problému.

Svou životní cestu, která ji přivedla do dětského domova, vypráví s jistými rozdíly od skutečnosti. Jako své prvotní důvody pro záškoláctví uvádí nemoc své matky, které však nejspíše nebyly tím hlavním důvodem. Dívka se nezmínila o tom, že ji matka lhala o pravém otci. Zde začaly prvotní konflikty mezi matkou a dcerou, která nedokázala vstřebat lež a skutečnost, že se to musela dozvědět od cizích lidí.

Dále dívka hovoří o důvodech, pro které se po diagnostice nevrátila domů. V první otázce nejprve zmiňuje sebe jako iniciátora pro přechod do dětského domova. V druhé otázce již hovoří o matce, která zažádala o její přeřazení, co bylo skutečné. Matka se obávala nezvladatelné situace, která by mohla nastat po návratu k problémové partě.

Ve školním prostředí se dívka cítí spokojeně. Její studijní prospěch je průměrný a při větší snaze a aktivitě by dosáhla lepších výsledků. Při domácí přípravě musí být vedena a dotazována, co se má učit. V případě, že by ji byla dána absolutní volnost, nechá se ji unést a školní prospěch klesne. Někdy je třeba kontroly a přezkoušení, z důvodu drobných podvodů a nevěnování se domluvené aktivitě. Dobře zde působí pochvala či motivace, při kterých je dívka schopná dosáhnout překvapivých výsledků.

O své budoucnosti dívka hovoří neurčitě a zatím se jí nechce moc zaobírat. Dosud má představy pouze o svém studiu, o kterém se domnívá, že bude usnadněním pro vstup do vlastního života. Předpokládá, že na vše ostatní má dostatek času. V čem si ve svém životě udělala jasno, je minulost na vesnici, kam se nechce vrátit a pomýšlí na něco zcela nového, co jí dá lepší šance nevrátit se k problémům. S matkou i nevlastním otcem je v kontaktu, ale nepředpokládá, že jednou bude s někým z nich sdílet společnou domácnost. Jediné, čeho se bojí, je samota, protože si začíná uvědomovat, že kromě rodičů nikoho jiného nemá.

Na výchovu vlastních dětí zatím nepomýšlí. Srovnává se stále se situací, kdy jí matka lhala a připravila ji o možnost být s vlastním otcem. Uznává, že jí chybí mužský vzor. V kolektivu si více rozumí s chlapci, u kterých nepředpokládá lži a podvody. V kontaktu s dětmi se prohlubuje její cit, který byl ze začátku odtažitý a nyní v sobě objevuje ženskou něžnost.

Doporučení

1. Role matky – podporovat vztah a kontakt s matkou. Zkusit poskytnout pohled na matčinu situaci v těhotenství. Umožnit případovou konferenci pro možnost, aby si dcera s matkou vyříkaly potřebné a vzájemně se neobviňovaly, což zde vede k vzájemnému oddalování se.
2. Role otce – podporovat vztah a kontakt s otcem. S dívkou hovořit o možnostech další blízké osoby, bez ohledů na profity, které dívka v otci spatřuje. Neozývat se pouze u příležitosti svých narozenin a jmenin, ale myslet i na druhé.
3. Řešení problémů – vést s dívkou otevřené rozhovory o problémech, které ji trápí. Dávat najevo, že na ně není sama a má kolem sebe lidi, kteří jsou ochotni ji pomoci. Dávat více prostoru k samostatnosti – zařízení si lékařských prohlídek, podpora finanční gramotnosti.
4. Vzdělání – pomoc při zvládnání učiva. Sehnat doučování k problematickým předmětům (angličtina, matematika).

4.5 Případová studie č. 2

Interview – chlapec 19 let

Otázka č. 1 – Popiš prosím krátce svůj životní příběh.

„Můj příběh spojený s ústavní výchovou začal asi v pěti letech, kdy se můj otec s matkou rozváděli, a já jsem byl na krátkou dobu umístěn do dětského domova v Broumově, kde jsem žil asi jeden rok. Potom jsem se vrátil zpět k otci a svému bratrovi, kde jsem byl další tři roky, než začaly další problémy. Otec si našel novou přítelkyni se třemi dětmi, kterou si později vzal. V domácnosti nás najednou žilo sedm - otec, jeho nová manželka a nás pět dětí. Otec začal mít obtíže s alkoholem, až se z něho stal alkoholik a jeho žena byla dost zvláštní. V nové rodině začaly problémy v podobě domácího násilí, které se dost stupňovalo, až jednou vyvrcholilo velkou hádkou a já i s mým bratrem jsme byli umístěni do dětského domova.“

Otázka č. 2 – Jak dlouho už v dětském domově žiješ a domníváš se, že znáš důvody pro umístění do ústavní výchovy?

„Hlavním důvodem byl alkoholismus mého otce a stupňující se domácí násilí. V domově jsem letos osmým rokem.“

Otázka č. 3 – Jak se ti v dětském domově líbí?

„Já s dětským domovem nemám žádným problém a v domově se mi líbí.“

Otázka č. 4 – Je něco, co ti tu chybí nebo něco, co bys tu změnil?

„Já se v systému dětských domovů nevyznám a do organizace nevidím, takže není nic, co bych tu změnil.“

Otázka č. 5 – Za jak důležité považuješ své vzdělání pro svou lepší budoucnost?

„Pro mě vzdělání je velmi důležité, protože v budoucnosti bez vzdělání není žádné uplatnění. Nevzdělaný člověk v dnešní společnosti nenajde práci, a proto je pro mě vzdělání velmi důležité a snažím se dosáhnout co nejvyšších a nejlepších výsledků, abych mohl ve studiu co nejdéle pokračovat a ve společnosti najít v budoucnu dobré uplatnění.“

Otázka č. 6 – Jaká je aktuální situace v tvém případě, ohledně nařízení ústavní výchovy?

„Já už nejsem v ústavní výchově. Před krátkou dobou jsem uzavřel dohodu o dobrovolném pobytu z důvodu ukončení studia na střední škole a následného obnovení studia na jiné škole.“

Otázka č. 7 – Kde a jak myslíš, že budeš žít, až odejdeš dětského domova?

„Tady k té otázce vůbec nevím, co bych odpověděl, protože sám nevím, co bude, až odejdu z ústavní výchovy. I když vím, že už mi ústavní výchovy skončila, ale stále nemám dostudovanou střední školu, proto z dětského domova ještě neodcházím, chci tady dostudovat. Sám ale opravdu nevím, co bude, až odtud odejdu. Ale určitě bych chtěl mít vlastní byt nebo barák, záleží, jaký budou možnosti. Chtěl bych mít spořádaný a spokojený život.“

Otázka č. 8 – Znáš některé instituce, které poskytují pomoc mladým lidem odcházejících z dětského domova?

„Jistě že znám. Jsou různé fondy nebo pomocné instituce, které pomáhají dětem odcházejícím z dětského domova a je to například dům na půli cesty nebo různé fondy u kterých si nemůžu vzpomenout na názvy, ale je jich víc, o kterých vím.“

Otázka č. 9 – Máš představu, čím by ses chtěl po opuštění dětského domova živit?

„Tak o tomhle určitě představu ještě nemám a nevím, kterou vysokou školu bych si teď vybral. Mám na výběr z více možností a ještě nevím, čím bych se chtěl v budoucnu živit. I když bych o tom už asi měl mít ve svém věku nějakou představu.“

Otázka č. 10 – Máš představu, jakým způsobem si budeš po odchodu z dětského domova hledat zaměstnání?

„Těch možností je asi víc. Víím, že mi s tím může pomoci dětský domov nebo můžu navštívit úřad práce. Taky můžu požádat své známé, kteří mi už teď pomáhají při hledání různých brigád a přivýdělků. Věřím, že v budoucnu bude víc možností, jak sehnat práci a každá z nich se dá nějak využít, ale to bych taky nechal až do budoucna.“

Otázka č. 11 – Plánuješ založit vlastní rodinu? Pokud ano, tak podle čeho budeš vychovávat vlastní děti?

„Určitě plánuju založit si vlastní rodinu a ve výchově dětí bych nechtěl dělat stejné chyby jako moje rodiče, protože každá chyba, kterou člověk vidí, člověka poučí a myslím, že poučení dá člověku nějaké rady do života a podle toho člověk jedná

v budoucnosti. Takže když člověk vidí, co se kolem něho dělo v dětství, tak by si z toho měl vzít něco do budoucnosti a ví, že stejné chyby jako jeho rodiče dělat nebude nebo se o to alespoň pokusí.“

Analýza spisové dokumentace

Osobní anamnéza

Devatenáctiletý chlapec pochází z rodiny, kdy jeho rodiče žili v družském poměru a zplodili spolu dvě děti – výše zmíněného chlapce a jeho o dva roky staršího bratra. Těhotenství i porod proběhly bez komplikací, matka však během těhotenství užívala alkohol.

Jedná se o chlapce s nadprůměrnými intelektovými schopnostmi, které se projevovaly již na prvním stupni základní školy, kdy byl však chlapec považován za hyperaktivní dítě, s výchovnými obtížemi a chlapci se nikdo odborně nevěnoval.

Mezi bratry panovala již od dětství jistá rivalita, kdy si starší z bratrů uvědomoval jisté preference mladšího bratra, především z důvodu lepší zručnosti, komunikačních schopností a školních výsledků.

V jeho deseti letech se začaly projevovat vzdělávací obtíže, nekoncentrovanost a zhoršený školní prospěch. Třídní učitelka se na chlapce více soustředila a neunikly jí především i somatické změny, kdy byl chlapec samý hematom a často ho bolel i sebemenší dotek. Na těchto podkladech byl zkontaktován příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, který začal s rodinou pracovat.

Rodinná anamnéza

O děti již od narození nejevil nikdo z rodičů úplný zájem, přičemž matka ho později ztratila úplně. Otec chlapců ji bil a v těchto případech byli chlapci odkázáni na třetí osobu. Matka se začala skrývat, nikdo nevěděl, kde a s kým žije. Z předchozích vztahů má dalších pět dětí, ani jedno není v její péči.

Otec požádal o svěření dětí do své výchovy a matka se přitom zavázala, že bude platit měsíční výživné ve výši stanovené soudem. Oba sourozenci byli svěření do péče otce, matce byla stanovena vyživovací povinnost a nad rodinou byl stanoven soudní dohled. Otec si po krátké době našel novou přítelkyni, která měla své tři děti, společně si našli nové bydlení.

S novou rodinou přišly nové problémy, kdy otec začal zanedbávat výchovu a výživu dětí a chlapci školní docházku. Trvalo pouze pár měsíců, než otec začal používat fyzické násilí na dětech, později používal především nepřiměřené fyzické tresty a psychické vydírání. Toho si všimlo okolí chlapců, kteří se však své bolesti snažili maskovat a hájili se tím, že to mají ze vzájemných „dětských rvaček“. Zde se děti ujala otcova družka, která všechny odvedla na policii a děti byly podrobeny lékařskému vyšetření, které prokázalo používání tvrdých a ostrých předmětů. Později se prokázalo, že samotný otec dětí byl stejně trestán i ve svém dětství.

Po několika dnech na lékařskou zprávu reagoval tamější soud, který nařídil ústavní výchovu obou chlapců. Otec s nařízením nesouhlasil. Matka naopak souhlasila, neboť o tom, že otec děti bije, věděla. Obě děti byly umístěny do dětského domova ve Středočeském kraji. Ještě však ve stejném roce soud rozhodl o jejich navrácení a nad jejich výchovou byl dále stanoven soudní dohled.

O další rok později vyslovil soud napomenutí otci za nedostatečnou péči o nezletilé děti, dále soud vyslovil napomenutí oběma nezletilým dětem za jejich chování a školní výsledky. Několik měsíců nato otec v podnapilém stavu opět děti napadl a to vedlo k vydání předběžného opatření, kterým byly děti předány do péče dětského diagnostického ústavu, z důvodu týrání a bití otcem. Po diagnostice byli chlapci umístěni do Dětského domova v Potštejně. Rodiče chlapců byli odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody.

Život v dětském domově a školní anamnéza

Díky dobrým komunikačním dovednostem se velmi rychle začlenil do nového prostředí a adaptoval se na režim dětského domova. Navštěvoval různé kroužky, díky kterým začal rozvíjet své sportovní nadání. V páté třídě nastoupil do nové základní školy, kde byl velmi bystrý a patřil k žákům s lepšími školními výsledky, což mu vydrželo až do deváté třídy a zároveň tak otevřelo možnost studia na prestižní policejní škole.

Ve třetím ročníku studia na střední škole se začaly objevovat stupňující se obtíže s požíváním alkoholu. Na jedné z akcí mimo dětský domov se díky alkoholu objevila jeho dosud skrytá nemoc – epilepsie. O tři měsíce později se opil na internátu školy, kdy

byl agresivní vůči svému okolí, byl obviněn z napadení veřejného činitele a následně vyloučen ze studia na střední škole.

Po dohodě s dětským domovem mu bylo umožněno dále v zařízení zůstat. Chlapec čtyři měsíce tvrdě manuálně pracoval, aby měl na zaplacení školného na soukromé střední škole a zároveň byl povinen si platit úhradu péče v dětském domově z důvodu, že tento příspěvek nehradili jeho rodiče a on měl příjmy.

Nyní je znovu ve třetím ročníku, na obdobném oboru, a díky dobrému prospěchu získal stipendium do čtvrtého ročníku.

Participační pozorování

Chlapec k interview přistupoval velmi kladně. Dokáže o své minulosti otevřeně hovořit nejen se známými lidmi, ale také s téměř cizími, kde si je vědom toho, že oblast ústavní výchovy a prostředí dětského domova jsou pro mnoho lidí něčím novým a on se jim snaží tuto problematiku přiblížit svým vlastním příběhem.

Při popisu svého životního příběhu chlapec hovoří pravdivě o problémech v rodině, avšak opomíjí některá důležitá fakta, která patřila mezi hlavní příčiny, pro které byla nařízena ústavní výchova. Jedná se především o fyzické násilí, které zmiňuje pouze částečně, ale kterého se jeho otec dopouštěl příliš často a velmi nepřiměřeně. Naopak zcela opomíjí roli své matky, o které hovoří pouze jako o alkoholičce. V situaci, kdy byly děti z rodiny odebrány, byla ona iniciátorem nahlášení neúnosné situace týraných dětí.

Ve vztahu k ženám je chlapec občas neuctivý, bez tendence zamilování se a prožití opravdového citového vztahu. Jeho vztahy jsou pouze povrchní, krátkodobé a založené na sexu.

Otec holduje alkoholu i nyní. Chlapec v něm vidí spřízněnou duši, což se však neshoduje s chlapcovým zdravotním stavem. Má dodržovat přísný anti-epileptický režim, který mimo jiné zahrnuje absenci alkoholu.

Ve škole chlapec dosahuje dobrých studijních výsledků a studium považuje za důležité. Avšak ve třetím ročníku na policejní škole byl ze studia vyloučen, kvůli nadměrnému požití alkoholu a následnému napadení veřejného činitele. Nyní studuje obor s obdobným vzdělávacím programem. Byl motivován k dosažení studijního

průměru 2,0 z důvodu získání stipendia na zaplacení maturitního ročníku. Chlapec má předpoklady pro studium na vysoké škole.

O své budoucnosti hovoří neurčitě s určitou dávkou nejistoty. Hodně spoléhá na své okolí a známé, od kterých očekává pomoc při vstupu do vlastního života.

O svém budoucím povolání nemá jasné představy. Vnitřně si je vědom svého možného zdravotního omezení v případě, že nebude dodržovat stanovený lékařský režim. Jedná se však o jednoho z adolescentů, který se nebojí a nestydí požádat o pomoc, aby na úkor toho žil v neuspokojivých životních podmínkách.

Při výchově vlastních dětí chlapec hovoří o ponaučení se z vlastní situace a vyvarování se toho, jak byl on sám vychováván. Postupně získává reálný pohled i na svého staršího bratra, který je nyní na odchodu z dětského domova, kvůli nerespektování pravidel a fyzickému násilí, kterému on sám z jeho strany občas čelí.

Doporučení

1. Role matky – hovořit o matce, v případě zájmu umožnit setkání.
2. Role otce – seznámit otce s onemocněním epilepsie, a možnými důsledky ve vztahu k budoucímu povolání.
3. Alkoholismus - zvážit možnost návštěvy protialkoholní poradny.
4. Vzdělání – podpora při studiu, pomoc s přípravou na maturitní zkoušku a při výběru vysoké školy.

4.6 Případová studie č. 3

Interview – dívka 19 let

Otázka č. 1 – Popiš prosím krátce svůj životní příběh.

„Když jsme byli malí, tak se o nás naši vůbec nestarali. Byli jsme tři sourozenci – já, starší bratr a mladší sestra. V tu dobu se o nás snažil starat brácha. Máma vždycky propila všechny peníze a po nějaké době od nás úplně odešla. Táta, ten se snažil vydělat nějaké peníze, abychom měli kde bydlet a měli co jíst, ale nevydrželo mu to moc dlouho. Sebrali nám bydlení a my abychom neskončili na ulici, tak jsme šli bydlet k babičce. Po nějaký době se zase vzpamatoval a sehnal byt, kde jsme byli asi dva roky. Potom se problémy vrátily, táta začal pít a přestal se o nás zajímat. Kdo se o nás ale začal zajímat, byla sociálka. Skončilo to tak, že mladší sestra šla do pěstounské rodiny, brácha šel do domu na půl cesty a já jsem šla do Prahy do diagnostáku. Tam jsem byla dva měsíce a potom mě vzali taky do pěstounské rodiny k sestře. Ta rodina, spíš pěstounka byla dost zvláštní, snažila se na mě hodit špínu, kterou dělal její syn ohledně drog, a tak jsem za rok byla zase zpátky v diagnostáku. Po dalším pobytu jsem byla přemístěna sem do Potštejna.“

Otázka č. 2 – Jak dlouho už v dětském domově žiješ a domníváš se, že znáš důvody pro umístění do ústavní výchovy?

„Letos to budou tři roky, co tu žiju. Myslím si, že hlavní důvody, proč se naše rodina takhle rozpadla, byly ty, že se o nás rodiče kloudně nestarali.“

Otázka č. 3 – Jak se ti v dětském domově líbí?

„Někdy mě to tady pěkně štve, ale jindy to je zase na pohodu. Díky studiu jsem teď na intru, tak už nemám problémy s ponorkou, naopak se tam těším.“

Otázka č. 4 – Je něco, co ti tu chybí nebo něco, co bys tu změnila?

„Jo, některý lidi – jak děti, tak tety. Děti mě štvou někdy svým chováním a u tet mi vadí, že pořád něco píšou a já nevím co.“

Otázka č. 5 – Za jak důležité považuješ své vzdělání pro svou lepší budoucnost?

„Určitě to považuju za důležité, protože potom budu mít větší možnost sehnat si lepší práci. Abych pravdu řekla, tak vlastně tohle co studuju, tak asi nechci dělat. Nevím no, je to vážně těžký. Studium je určitě důležitý, ale potom je taky důležitý, zda vás práce vůbec baví.“

Otázka č. 6 – Jaká je aktuální situace v tvém případě, ohledně nařízení ústavní výchovy?

„Jsem tady na dobrovolném pobytu, kvůli tomu, že studuju další obor. Vloni jsem získala výuční list, ale necítila jsem se ještě na odchod, tak jsme našli další obor a předpokládám, že tu budu ještě minimálně dva roky.“

Otázka č. 7 – Kde a jak myslíš, že budeš žít, až odejdeš dětského domova?

„Chtěla bych se postavit na vlastní nohy a začít bydlet třeba s nějakou kamarádkou, protože ve dvou se to líp finančně táhne. Snad si najdu práci, která mně k tomu usnadní podmínky.“

Otázka č. 8 – Znáš některé instituce, které poskytují pomoc mladým lidem odcházejících z dětského domova?

„Jediný, co znám, je dům na půli cesty nebo bych šla prostě bydlet sama.“

Otázka č. 9 – Máš představu, čím by ses chtěla po opuštění dětského domova živit?

„To zatím vůbec netuším.“

Otázka č. 10 – Máš představu, jaký způsobem si budeš po odchodu z dětského domova hledat zaměstnání?

„Myslím si, že tohle bude dost těžký, a tak trochu spoléhám na dětský domov, že mi v tom pomůže.“

Otázka č. 11 – Plánuješ založit vlastní rodinu? Pokud ano, tak podle čeho budeš vychovávat vlastní děti?

„Plánuju založit rodinu, ale snad až za hodně dlouho. Děti bych chtěla vychovávat úplně obráceně, než jak nás vychovávali naše rodiče. Chtěla bych se jim věnovat a hlavně s nimi trávit dostatek času.“

Analýza spisové dokumentace

Osobní anamnéza

Dívka 19 let se narodila v manželství jako druhé dítě. Těhotenství bylo bez obtíží, porod proběhl s komplikací přidušení dítěte, bez dalších vážnějších následků. Dívka má dva sourozence - staršího bratra a mladší sestru.

Po dlouhodobě neřešených obtížích v rodině se u dívky začaly projevovat výchovné problémy, prospěchová slabost, pozdní příchody domů, vyrušování

a vulgarismy. Na tomto základě byl zkontaktován příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí. Pro dívku byla šance umístění do rodiny otce, která však tuto pomoc odmítla, proto bylo vydáno usnesení o předběžném opatření.

Dívka byla umístěna do diagnostického ústavu a v průběhu jejího pobytu o ni projevila zájem pěstounská rodina, která přijala mladší sestru. Dívka po odchodu z diagnostického pobytu přešla do nové pěstounské rodiny. V novém rodinném prostředí se však neadaptovala, vztahové problémy vyústily v agresivní projevy vůči členům rodiny, zejména pak vůči pěstounce. Dívka přestala dojíždět z domova mládeže domů na víkendy a začala se stýkat s partou experimentující s THC. V pěstounské rodině byly kromě mladší sestry ještě 4 vlastní děti pěstounky. Po neúnosných obtížích podala pěstounka žádost o ukončení pěstounské péče a na tomto základě byla dívka umístěna zpět do diagnostického ústavu na rediagnostiku. Po tomto pobytu bylo vydáno rozhodnutí o umístění do ústavní výchovy, protože nikdo z rodiny o dívku neprojevila zájem. Novým domovem se tak v šestnácti letech stal pro dívku dětský domov v Potštejně.

Rodinná anamnéza

Problémy v rodině byly již v útlém dětství dívky, kdy se v rodině projevovalo vzájemné násilí mezi rodiči a alkoholismus. Rodiče nedostatečně zabezpečovali své děti, především z hlediska výživy, oblékání a bytových podmínek. Na špatnou rodinnou situaci upozornili pracovníci základní školy, kam dívka docházela.

Matka rodinu opustila se svým novým přítelem, dívce bylo v tu dobu dvanáct let. Všechny děti byly svěřeny do péče otce a byl stanoven soudní dohled. Otec celou situaci nezvládl, začal požívat ve velké míře alkohol a nakonec přišel o nájemní byt. Mladší sestru si vzala do péče rodina její kamarádky, zletilý bratr si zažádal o dům na půli cesty. Její rodinné kontakty nejsou téměř žádné. Matka je již několik let považována za nezvěstnou, otec dále holduje alkoholu a nejeví o děti zájem. Starší bratr pro ni není bezpečnou osobou, svůj život mění ze dne na den. Mladší sestra je pro dívku největší bolestí, jejich kontaktu a styku brání pěstounka, s kterou je nyní veden soudní spor o upravení styku obou sester.

Život v dětském domově a školní anamnéza

V dětském domově se dívka dobře adaptovala na nové lidi a prostředí, bez větších výchovných obtíží. V tolerantní, pro ni bezpečné skupině vychází s druhými dobře, bezkonfliktně, avšak je patrná tendence maskovat hrubostí svou vlastní nejistotu a slabost.

Za pravidelného doprovázení pedagogů se jí podařilo úspěšně dokončit střední odborné učiliště, avšak z důvodu pocitu neúplné připravenosti na samostatný život zvolila variantu dalšího studia pro prohloubení svých znalostí a dovedností.

Dívka je zapojena do několika programů, které připravují mladé lidi na lepší vstup do samostatného života. Jedná se především o víkendové tréninky praktických dovedností, které jsou pořádány různými organizacemi mimo zařízení a také projekt finanční gramotnosti, který vedou externě dvě pracovnice dětského domova.

Participační pozorování

Dívka k interview přistupovala s velkým ostychem a s obavami, zda bude znát odpověď na otázky. I během rozhovoru jevila známky nervozity, které se objevily nejen v neverbální komunikaci, ale také ve stručnosti odpovědí. Během běžného hovoru dívka působí uvolněně a nad svými odpověďmi neváhá. Otevřeně a upřímně však hovoří pouze s lidmi, kteří si získali její důvěru.

Svůj příběh dívka popisuje chronologicky s vynecháním některých faktů, které byly možnou příčinou příchodu do dětského domova. Dobře vnímá situaci a spojitosti, které se odehrály před rozpadem rodiny. Později však hovoří o problémech v pěstounské rodině, kde sebe nevidí jako zdroj určitých mezilidských obtíží a nedorozumění. Zcela opomenula svou drogovou minulost, která do rodiny pěstounky vnesla dohled pracovníků OSPOD.

V případě, že dívka hovoří o svých rodičích její vyjadřování je silně emotivní a doprovází ho lítost a vztek. Na matku vzpomíná jako na člověka s hrubým chováním, vyjadřováním a s násilnickými sklony nejen k otci, ale také k dětem. Popisuje situace, kdy doma vzduchem létaly nože a ona se bála. Otec byl pro děti ochráncem, který se snažil rodinu uchránit, ale svou roli neustál a od problémů začal utíkat s lahví alkoholu. Nyní dívka trpí sebeobviňováním, že ve svém chování a jednání vidí svou matku a nechce být jako ona. Nepoznává se, nikdy taková nebyla. Oba rodiče ji velmi chybí,

nemá žádnou blízkou osobu. Během pozorování se matka dívky ozvala, poslala jí pohled. Dle slov Policie ČR se nejspíše jedná o bezdomovkyni, která pobývá v hlavním městě. Dívka se cítí být zmatená, avšak matce se ozvala na uvedené telefonní číslo. S otcem je v občasném telefonním kontaktu, po kterém je vždy silně rozrušená z důvodu, že z otcova hlasu slyší, že je opilý a nedovede si s ní „normálně“ povídat.

Při svém vzdělávání již dívka získala výuční list na odborném učilišti se zaměřením na gastronomii. Nyní pokračuje s rozšířením kvalifikace na novém oboru. Do dalšího studia nastoupila od prvního ročníku a s postupem času jsou zde pozorovány jisté změny v chování, které se týkají vracení se na nižší stádium věku. Ve třídním kolektivu je od některých spolužáků až o čtyři roky starší a znovu se vrací k některým událostem, které ji prováděly při prvním studiu (např. experimenty s THC, vyrušování při vyučování aj.). I v praktických dovednostech je možné pozorovat kroky zpět. Při ukončení předchozího studia se jednalo o téměř samostatnou dívku, nyní opět vyhledává oporu a pomoc i při běžných záležitostech spojených s chodem domácnosti či školou.

Svou budoucnost dívka spíše odkládá a nepovažuje ji nyní za důležitou. Občas má i chvíle kdy se doptává, jak to vlastně v životě chodí a jak se praktikují jisté záležitosti (např. bydlení, společné příjmy partnerů, na co je potřeba odkládat finance apod.). Dosud nemá vytvořenou představu o tom, co by chtěla jednou dělat a čím by chtěla profesně být. Při hledání práce spoléhá spíše na zaměstnance v dětském domově, kteří jí dosud sháněli brigády. Další možnosti shledává na pracovištích, kde již určitou práci absolvovala.

Při představě výchovy vlastních dětí porovnává výchovu svých rodičů. Usuzuje, že rodiče s ní i s jejími sourozenci trávili velmi málo času, nebylo na ně spolehnutí a toho by se ona chtěla vyvarovat. V některých situacích je však možné na dívce pozorovat pouze svůj vlastní zájem bez ohledu na další osoby. Jedná se o situace, kdy na ni jiní lidé spoléhají a ona z profitujících důvodů udělá většinu pro vlastní potřeby.

Doporučení

1. Role matky – v případě dívčina zájmu, snažit se vyhledat matku a zprostředkovat osobní kontakt. Připravit dívku na možnost nežádoucích jevů, otevřeně hovořit o bezdomovství.

2. Role otce – snaha o motivaci dívky pro kontakt s otcem. Nacházet témata pro společné hovory. V rámci prevence s dívkou hovořit o alkoholismu. V případě dívčina zájmu zprostředkovat osobní kontakt s otcem.
3. Psychologická péče – zprostředkování psychologické péče. Zaměření se na sebeobviňování, náhled na vlastní chování (nežádoucí vzor matky), riziko odmítnutí ze strany rodičů.
4. Podpora samostatnosti – uvádět dívku do situací, kdy musí samostatně jednat (např. návštěva lékaře bez doprovodu, nákup x reklamace aj.). Pomoc při vyhledání možnosti pracovního pohovoru (samostatný kontakt se zaměstnavatelem).

4.7 Případová studie č. 4

Interview – chlapec 15 let

Otázka č. 1 – Popiš prosím krátce svůj životní příběh.

„Když jsem byl malej, tak asi do čtyř let jsem byl s oběma rodičema a když mi padlo pět, tak máma odjela do Německa a táta na nás s bráchou zůstal sám. Když mi bylo šest a byl jsem v první třídě, tak táta přestal zvládat naše školní povinnosti, a tak babička od mámy zažádala o pěstounskou péči a vzala si nás do péče. Tam jsem byl do třinácti, ale jakmile začaly přípravy na střední školu, tak to učení stálo za prd. Navíc ani moje chování nebylo nejlepší a babička to přestala zvládat, tak potom zažádala o ústavní péči a my jsme skončili s bratrem v dětském domově.“

Otázka č. 2 – Jak dlouho už v dětském domově žiješ a domníváš se, že znáš důvody pro umístění do ústavní výchovy?

„V dětském domově žiju dva roky a pár dní a důvody? Neměl jsem dost dobrou přípravu do školy, měl jsem špatný známky, navíc tam byly i výchovný problémy, dělal jsem dost klučičin a to babička už ve svých pětadesáti nezvládala.“

Otázka č. 3 – Jak se ti v dětském domově líbí?

„V dětském domově se mně líbí, je tady dobrý, že to není nějaké velké město a není nás tady kupa dětí. Je nás tady pár, teď asi osmnáct a dalo by se to přirovnat k prostředí běžného rodinného domu.“

Otázka č. 4 – Je něco, co ti tu chybí nebo něco, co bys tu změnil?

„Chtělo by to tu občas víc soukromí a změnil bych dobu, kterou můžeme trávit na počítači – místo dvaceti minut bych dal tři čtvrtě hodiny. A občas tu mají tety trochu přehnané reakce, děti teda taky, ale tety když je nějaký problém, tak to hrotěj a přitom by se to dalo vyřešit jednoduše, teď mě ale nic konkrétního nenapadá, abych uvedl příklad.“

Otázka č. 5 – Za jak důležité považuješ své vzdělání pro svou lepší budoucnost?

„Své vzdělání považuji za hodně důležitý, protože musí studovat každej a nějaký budoucí povolání bude pro mě určitě užitečný, protože odejít z dětského domova bez školy je docela blbý. V devatenácti, až se budu ptát po zaměstnání a já řeknu, že jsem z dětského domova a nemám školu, tak se budou ptát 'Ježíš, co to je?'. Ale když budu mít maturitu nebo vysokou školu, tak si myslím, že to bude úplně něco jinýho.“

Otázka č. 6 – Jaká je aktuální situace v tvém případě, ohledně nařízení ústavní výchovy?

„Je mi patnáct a mám nařízenou ústavní péči a předpokládám, že tu ještě minimálně tři až čtyři roky budu.“

Otázka č. 7 – Kde a jak myslíš, že budeš žít, až odejdeš z dětského domova?

„Až odejdu z ústavky, tak doufám, že budu mít hotovou nějakou střední školu, naspořený nějaký peníze, abych mohl odejít a najít si nějakou práci. Myslím, že si jednou najdu dobrou práci, která bude dobře placená, a budu se mít fajn. To že bych se někdy vrátil natrvalo k rodině, to nepředpokládám.“

Otázka č. 8 – Znáš některé instituce, které poskytují pomoc mladým lidem odcházejících z dětského domova?

„To jsou domy na půli cesty a taky byty, které poskytuje město za nějakou nižší částku. Taky si myslím, že bych se mohl potom zapojit do nějakého projektu, který poskytuje tuhle pomoc dětem v dětských domovech.“

Otázka č. 9 – Máš představu, čím by ses chtěl po opuštění dětského domova živit?

„Chtěl bych být nějaký strojař nebo technik, a kdybych měl vysokou, tak třeba inženýr, který by navrhoval nějaký stroje a pracoval s nimi. Tohle ale všechno uvidím až ve vyšších ročnících.“

Otázka č. 10 – Máš představu, jakým způsobem si budeš po odchodu z dětského domova hledat zaměstnání?

„Moje představa je úplně jednoduchá. Práci si nebudu hledat, až odejdu, ale hned po maturitě, kdy budu ještě tady ty dva tři měsíce. Nechci, aby to bylo jenom tak na shledanou a já neměl na čem stavět.“

Otázka č. 11 – Plánuješ založit vlastní rodinu? Pokud ano, tak podle čeho budeš vychovávat vlastní děti?

„Samozřejmě plánuju založit vlastní rodinu. A vychovávat budu, no? Budu se snažit aby děti měly prosperující vzdělání, aby se dostaly na dobrou školu. A moje výchova bude spočívat v tom, že fyzické tresty, které jsem zažil v pěstounské péči, a byly bolestivé, tak ty podporovat nebudu, protože násilí produkuje další násilí a to není dobrý. Taky jsem z toho měl v jednu dobu docela trauma. Ale to neznamená, že je nebudu kárat za nějaký výchovný věci, ale já budu mít snad hodný děti.“

Analýza spisové dokumentace

Osobní anamnéza

Chlapec se narodil jako druhé dítě rodičům, kteří v době porodu byli manželé. Těhotenství i porod proběhly bez komplikací. Jeho sourozencem je o dva roky starší bratr. Nad oběma chlapci nebyla držena pevná ruka autority, která by jim nastavila jasná pravidla, a tím by se předešlo určitým výchovným obtížím.

V době pobytu u babičky, kdy žil v pěstounské péči, byl nad rodinou stanoven dohled. Při stupňujících se výchovných obtížích zasáhl OSPOD, kdy společně s babičkou zažádaly o pobyt ve středisku výchovné péče, kde byla provedena celková diagnostika chlapcovi osobnosti. Chlapec měl rysy agrese, týrání zvířat, rozbíjení věcí. Zde však z etopedického hlediska nebyly shledány poruchy chování. Spíše se jednalo o napodobení otce, který chlapce vystavil pohledu na týraná zvířata.

Do dětského domova byl chlapec i se svým starším bratrem přijat bez vstupní diagnostiky. Po adaptaci, kterou doprovázela neposlušnost, podvody, lhaní a necitlivost k potřebám druhých lidí, bylo třeba diagnostiku zopakovat. Zde bylo třeba shledat určitá doporučení pro program rozvoje osobnosti zaměřený především na rozvoj hodnotových postojů, všeobecné podpory a upevňování návyků.

Rodinná anamnéza

Rodiče se rozvedli, když chlapci byly čtyři roky. Matka chlapců se hned po rozvodu odstěhovala do Německa, kde porodila další dvě děti, které také nejsou v její péči. Otec se po té o obě své děti staral dva roky do doby, než chlapec nastoupil do první třídy základní školy. Zde nezvládl plnit rodičovské povinnosti – obstarat základní potřeby pro děti (jídlo, ošacení), neposílal své děti pravidelně do školy. Na tomto základě zažádala babička (matka matky) o svěření chlapců do pěstounské péče. Na tuto žádost reagoval soud kladně a žádosti vyhověl.

Sourozenci žili s babičkou, dědou a strýcem v domě, kde bylo velké množství psů a koček. Oba sourozenci byli terčem posměchu spolužáků z důvodu neupravenosti zevnějšku a zápachu. Babička po smrti svého muže přestala výchovu chlapců zvládat, z důvodu neposlušnosti, nedbaní pořádku. Oba rodiče nebyli schopni v tu dobu zajistit výchovu, proto soud vyhověl návrhu pro zrušení pěstounské péče a umístil chlapce do dětského domova v Potštejně.

Život v dětském domově a školní anamnéza

Do dětského domova přišel chlapec s nadprůměrnou inteligencí, avšak jako všestranně zanedbaný, osobnostně nezralý a nevyrovnaný. Adaptace na prostředí dětského domova proběhla vcelku rychle avšak s určitými obtížemi. Zpočátku bylo z jeho jednání patrné pomalejší přizpůsobení se pravidlům a normám nového prostředí, a to pro menší míru jeho koncentrace na průběh a kontext sociální situace.

Potřebuje cítit, že je přijímaný, mít vymezený režim a pravidla a být laskavě a důsledně veden dospělou autoritou. Při práci s chlapcem je důležité korigovat ohledy na potřebu druhých a snažit se méně prosazovat sám sebe. Nezbytný byl systematický nácvik sociálních dovedností s okamžitou zpětnou vazbou na jeho projevy.

Při příchodu do dětského domova nebyl navyklý vykonávat školní přípravu, avšak při důsledném vedení zvládl přijímací zkoušky na střední školu. Nyní je v prvním ročníku střední odborné školy se zaměřením na strojírenství. O studium má velký zájem, především o praktickou stránku studia a má perspektivy pro studium na vysoké škole.

Participační pozorování

Chlapec k interview přistoupil se zájmem, avšak s určitou opatrností vůči tomu o čem se hovoří. Je schopen dávat si pozor na to co a komu říká. O své rodinné situaci nikdy nehovoří sám od sebe, vždy musí reagovat na nějaký podnět okolí. V kolektivu ostatních dětí nikdy nehovoří o tom, co prožil a jaký je důvod jeho příchodu do dětského domova. Spíše hovoří o tom, co za věci či oblečení dostal od své matky, případně o svém úspěchu. S dospělou osobou je schopen hovořit o problémech, které provázely jeho dětství a také o kritickém názoru na svou osobu.

Při popisu své životní situace dobře chronologicky popisuje události, které se odehrály. Důvody, pro které byl umístěn do ústavní výchovy, spatřuje především ve své osobě. Je schopen nahlédnout na své neadekvátní chování a jednání, ale jeho představy nekorespondují se skutečností důvodů pro nařízení ÚV. Svě rodiče ani prarodiče žádným způsobem nehodnotí jako osoby, které by měly být spojovány s těmito důvody. Zcela opomíjí situaci rozvratu rodiny již v útlém dětství. Chyby spatřuje pouze po dobu pěstounské péče u babičky. Oba rodiče nechávají chlapce v domněnkách, že si za to může opravdu sám. Perspektivy, že by se chlapec vrátil k někomu z rodičů, jsou mizivé.

Matka pracuje jako „společnice“ v zahraničí, mívá období slušných výdělků, a proto si občas může dovolit pobyt s chlapci na hotelu v okolí dětského domova. Otec je pro chlapce velmi nestabilní osobou, která nemá jisté zaměstnání ani bydlení. Chlapec ho nevnímá jako autoritu. Jejich vztah se odvíjí pouze na komunikační úrovni o počítačích, telefonech a hrách. V případě, že by s ním chtěl chlapec trávit čas je matka tou, kdo poskytuje finanční prostředky, aby alespoň chvíli mohla být rodina pohromadě.

Své vzdělávání má chlapec dobře zvolené. Je zaměřen na strojírenství, které je mu koníčkem a baví ho. Zajímá se více o odborné předměty a dalším předmětům nechává občas volný průběh. Daří se automatizovat jeho přípravu na vyučování, kde se ztotožňuje s každodenním opakováním. V některých předmětech je třeba dávat pozor na učení se nazpaměť, kde potom není schopen dát látku do souvislostí. Jeho volba povolání je pro něho jasnou vyhlídkou do budoucnosti, kdy má ustálené představy o svém povolání.

O budoucnosti má celkem jasné představy. Uvažuje o studiu na vysoké škole, ke které má dobré předpoklady. Je přesvědčen, že dětský domov ho bude ve studiu podporovat a proto nevidí důvody, proč spěchat pryč. Je si vědom, že nad sebou potřebuje pevnou autoritu, která mu bude napomáhat v jeho cestě, případně ho usměrňovat. Jeho chování je přiměřené věku, vyskytuje se občasný vzdor, avšak v některých situacích má nepředvídatelné chování (např. při samostudiu se díky dětským hlasům z vedlejšího pokoje nemohl soustředit na látku, jako řešení mu přišlo nejvhodnější postrašit šestiletého chlapce tím, že ho držel za ruce z balkónu druhého patra a vyhrožoval, jestli nepřestane křičet, pustí ho). Zde je nutné vyčkat na chvíli racionálního uvažování a s chlapcem situaci probrat. Je schopen uznat svou chybu a poučit se z ní.

Při představě výchovy vlastních dětí má stanovené priority, které se týkají především dobrého vzdělání a podpory při něm. Je si vědom, že se jedná o jednu z variant, která může usnadnit vstup na trh práce. Ve výchovných přístupech neuznává fyzické tresty, které on sám zažil a s bolestí na ně vzpomíná. Byl fyzicky trestán svým dědečkem, který užíval nepřiměřených trestů při sebemenších prohřešcích, které chlapec dělal (např. špatně umytý talíř). Zatím si však nepřipouští, že zrovna on by měl být tím, kdo bude mít zlobivé děti.

Doporučení

1. Kontakt s rodinou – podporovat setkání s rodinnými příslušníky, o které má chlapec zájem a touží po nich. Rozvíjet vztah s bratrem – do budoucna možnost vzájemné opory, sdílení životní situace.
2. Důvody umístění do ÚV – postupně a otevřeně s chlapcem hovořit o důvodech umístění do ÚV. Zabraňovat a potlačovat pocity vlastní viny.
3. Vzdělání – pomoc při zvládnání samostudia. Zajistit test učebních stylů.
4. Budoucnost – hovořit s chlapcem o možnostech životního zklamání v případě představ o tom nejlepším (dobrá práce, dobrá vysoká škola, hodné děti). Laskavě vysvětlit vhodnost a dosažitelnost nastavených životních cílů (možnost dalšího pocitu selhání).
5. Chování – kontrolou potlačovat podvodné a lživé chování. Podávat jasné a zřetelné informace bez dvojsmyslů, možnost použít písemnou formu.

4.8 Případová studie č. 5

Interview – chlapec 15 let

Otázka č. 1 – Popiš prosím krátce svůj životní příběh.

„Narodil jsem se na Slovensku, a když jsem byl malej tak jsme měli docela problémy s financemi a často jsme se stěhovali. Nakonec jsem se už tam dostal s moji ségrou do dětského domova, kde jsme byli tři roky. Potom si nás nakonec mamka s tatškou vzali a přestěhovali jsme se do Český republiky, kde žijeme už pět let. Sem do dětskýho domova jsem se dostal kvůli problémům ve škole, kvůli výchovným problémům, kvůli problémům s kamarádama, že jsme se třeba dlouho toulali venku a tak.“

Otázka č. 2 – Jak dlouho už v dětském domově žiješ a domníváš se, že znáš důvody pro umístění do ústavní výchovy?

„Žiju tady asi sedm měsíců a důvody si určitě uvědomuju. Byly to ty problémy ve škole, menší problémy v rodině, ale ta rodina to asi není to hlavní. Potom to chození s kamarádama ven, nechodil jsem domů, tak jak jsem měl, někdy i menší záškoláctví. Prostě jsem nerespektoval nastavená pravidla.“

Otázka č. 3 – Jak se ti v dětském domově líbí?

„Tak je to tady docela dobrý, dá se to. Tady paní kuchařka nám vaří, stará se o nás ohledně jídla, takže v pohodě.“

Otázka č. 4 – Je něco, co ti tu chybí nebo něco, co bys tu změnil?

„Přemýšlím nad tím, ale nenapadá mě asi nic, co mi tu chybí. Možná můj pes, častější kontakt s rodinou a zábava s kamarády.“

Otázka č. 5 – Za jak důležité považuješ své vzdělání pro svou lepší budoucnost?

„Své vzdělání považuju za dost důležité, protože plánuju jít na střední školu, tak to bude asi docela důležitý. My jako rodina nejsme finančně dobře zabezpečený, takže to bude asi hodně důležitý, abych dodělal školu a získal maturitu.“

Otázka č. 6 – Jaká je aktuální situace v tvém případě, ohledně nařízení ústavní výchovy?

„Jsem pod dohledem kurátora a sociálky a snažím se abych se dostal co nejdřív domů.“

Otázka č. 7 – Kde a jak myslíš, že budeš žít, až odejdeš z dětského domova?

„Budu žít myslím ve svém městě, kde žije moje rodina. Nejspíš budu chodit do školy, kam si teď budu podávat přihlášku. Pokusím se najít nějakou brigádu, abych si přivydělal i nějaký peníze.“

Otázka č. 8 – Znáš některé instituce, které poskytují pomoc mladým lidem odcházejících z dětského domova?

„Tak to neznám asi vůbec nic takového.“

Otázka č. 9 – Máš představu, čím by ses chtěl po opuštění dětského domova živit?

„Nemám přímou představu, ale asi bych chtěl nějaký povolání, kde bych mohl cestovat. Ani vysněnou představu o ideálním povolání nemám. Kluci mívají u policie, hasiči, ale to já nemám.“

Otázka č. 10 – Máš představu, jakým způsobem si budeš po odchodu z dětského domova hledat zaměstnání?

„Představu tu asi mám. Myslím, že až budu ve škole, tak se budu ptát učitelů, jestli o něčem nevědí nebo třeba i ředitele, jestli o něčem neví, co bych mohl dělat dál. Nebo možná na úřadu práce.“

Otázka č. 11 – Plánuješ založit vlastní rodinu? Pokud ano, tak podle čeho budeš vychovávat vlastní děti?

„Jasně, plánuju založit vlastní rodinu. Děti budu vychovávat hlavně podle toho, aby měly svůj vlastní názor, aby nedělaly zbytečné věci, kterými můžou poškodit samy sebe, aby se staraly o přírodu, aby byly ambiciózní a dosáhly co nejlepších výsledků.“

Analýza spisové dokumentace

Osobní anamnéza

Chlapec se narodil jako chtěné dítě ze strany obou rodičů. Těhotenství bylo rizikové, porod proběhl bez komplikací. Před nástupem školní docházky navštěvoval chlapec dva roky mateřskou školu. V dětství neprodělal žádná vážná onemocnění ani úrazy. Úroveň mentálních schopností se pohybuje v pásmu vyššího průměru, čímž chlapec přesahuje své rodiče, je si toho vědom a zneužívá to ke svému prospěchu.

Chlapec má mladší sestru a spolu byli již na Slovensku umístěni do dětského domova z důvodu špatných hygienických podmínek v domácnosti, nedostatečné výchovy a neplnění rodičovských povinností ze strany obou rodičů.

Výchovné obtíže vznikají především z nedomýšlení následků svých činů. V případě euforické nálady reaguje spontánně bez kritického zhodnocení situace. Nižší autoregulační mechanismy se u chlapce projevují nežádoucími reakcemi vůči dospělým autoritám. Nařízení ústavní výchovy bylo nutné z důvodu nezvladatelnosti chlapce z hlediska neplnění školní docházky, experimentace s drogami a potýkání se zákonem.

Rodinná anamnéza

Rodina pochází ze Slovenska a do České republiky se přistěhovala za práci. Matka je zaměstnaná, otec nezaměstnaný a z důvodu úrazu si vyřizuje invalidní důchod. Rodina zažila období, kdy byla ve velmi složité finanční situaci. Byla navázána dobrá spolupráce s OSPOD a rodině bylo nabídnuto sociální bydlení. V domácnosti žije i chlapcova sestra, která má psychiatrickou diagnózu a je nutné se o ni permanentně starat. Vztah mezi manželi není idylický, dochází mezi nimi k častým konfliktům, hádkám o peníze a o výchovný přístup k dětem. Otec se v minulosti léčil na oddělení závislostí.

Všechny příbuzné má rodina na Slovensku. Kontakt udržuje pouze matka chlapce se svou matkou a to velmi sporadicky, asi jednou za rok. Otec se se svou rodinou nestýká, rozešel se se svými příbuznými ve zlém.

Rodinné problémy provázejí rodinu od útlého dětství chlapce, již z dob, kdy žili na Slovensku. V České republice se však chlapcova výchova začala vymykat od přípustných norem. Těžce nese finanční situaci rodiny, za rodinu se stydí. Své problémy začal řešit záškoláctvím, drobnými krádežemi a občasným užíváním drog.

Život v dětském domově a školní anamnéza

Na život v dětském domově se chlapec adaptoval velmi pozvolně. Trvalo mu delší čas, než si zvykl na dodržování stanovených pravidel. Měl tendence vracet se k tomu, jak to bylo nastavené v rodině – chodil si kam chtěl, nedodržoval smluvený čas atd. Některá pravidla pro něho byla hodně nepochopitelná, z důvodu jejich předchozí

absence. Bylo nutné chlapce doprovázet a často zdůrazňovat požadavky, které postupně vedly od nežádoucího chování.

Chlapec se zde postupně učí týmové práci a být článkem v kolektivu. Byl zvyklý starat se sám o sebe. Neptal se na obtíže či trápení druhých lidí, bylo mu jedno, co si o něm jeho nejbližší myslí. Díky aktivnímu zapojení se do kolektivu - především rituálů v podobě společných večeří, výletů a kolektivních her, začíná být chlapec schopný zajímat se o druhé a myslet na ně.

Jeho školní výsledky jsou na dobré úrovni. Chlapec má velmi dobrou paměť, je bystrý, šikovný na cizí jazyky a manuálně zručný. Avšak kvůli výchovným problémům v původní základní škole, byl dětský domov nucen přistoupit na její změnu. Chlapec byl ovlivňován problematickým spolužákem, který ho stahoval vždy k neadekvátnímu chování a chlapci hrozilo přeřazení do výchovného ústavu. Nyní je chlapec v druhém pololetí devátého ročníku a čekají ho přijímací zkoušky na střední školu.

Participační pozorování

Chlapec k interview přistupoval s určitou zvědavostí, kdy ho zajímaly především detaily účelu diplomové práce. Při komunikaci byl uvolněný a jeho odpovědi byly překvapivě upřímné s reálným náhledem na jeho chování. Často má ve zvyku své chování a jednání omlouvat či popírat. Je kreativní, což se projevuje nejen k užitečnosti ale také v situacích, které jsou v jeho neprospěch.

V pohledu na důvody, pro které byla nařízena ústavní výchova má celkem jasné představy. Avšak opomíjí funkci rodiny, která ve chvíli kdy chlapec potřeboval nejvíce podržet, selhala. Rodiče kvůli svým partnerským neshodám nebyly schopni nastavit určité výchovné hranice a tak se z chlapce stal bezprizorní adolescent, který nechodil do školy, experimentoval s THC a překračoval meze zákona v podobě krádeží či výtržnictví. Rodina se nacházela ve špatné finanční situaci, která chlapce hodně tížila. Extrovertní a šikovný chlapec se stal outsiderem z důvodů, že nenosil značkové oblečení, nevládnul mobilní telefon a doma neměl počítač. Chlapec žádal po rodičích více, než byly schopni zajistit, tak vzal situaci do vlastních rukou a začal ji řešit asociálním chováním. V dětském domově se situace do jisté míry uklidnila především díky přestupu na jinou základní školu. I nadále chlapec velmi uznává materiální hodnoty, kterých se mu v DD oproti domácímu prostředí dostává. Občas má tendence

dožadovat se nadstandardů, kterých ale ani zde nedosáhne. Velké požadavky klade na stravu, kde má tendence se přejídat a ujídat ostatním dětem (tento rys náleží některým nově přichozím dětem, které nebyly zvyklé na pravidelný příjem potravy).

Ve svém vzdělání má velké rezervy, ač je svým prospěchem řazen k výkonnějším žákům. Jedná se o velmi šikovného chlapce s nadprůměrným intelektem, ale s nízkou mírou volních vlastností. Do učení i jiné práce musí být aktivizován autoritou a následně musí být provedena kontrola z důvodu podvodného jednání. Chlapec se hlásí na obchodní akademii se zaměřením na zahraniční obchod, kde by mohl rozšířit své nadání pro jazyk. Svým intelektem, znalostmi i dovednostmi má předpoklady pro navazující studium na vysoké škole, které nyní striktně odmítá, z důvodu touhy po penězích a nezávislosti.

Svou budoucnost spatřuje v blízkém odchodu ze zařízení, které však není aktuální. Rodiče chlapce dosud nebyli schopni vytvořit žádoucí prostředí a podmínky pro chlapcovo studium. Navíc občas chlapce doprovází výchovné obtíže, při kterých kurátor pro mládež zvažoval přeřazení do výchovného ústavu. Zde se za chlapce postavil DD a dal mu ještě jednu šanci pro změnu v podnětějším prostředí než je právě výchovný ústav. Pro chlapce samotného je nepřestavitelný odchod kamkoliv jinam než domů k rodičům. Uvádí, že v dětském domově žije sedm měsíců, avšak skutečně zde žije jedenáct měsíců.

Při myšlence na založení vlastní rodiny neváhá. O výchově má představy jisté benevolence a partnerství. Výchovný styl si dokáže představit jako vysvětlování, s myšlenkou toho, že si děti vyberou, co je pro ně dobré a co naopak. Překvapením je zmínění přírody, o kterou dosud neprojevil aktivní zájem i přesto že mu jsou nabízeny aktivity v podobě horských pobytů, environmentální výchovy apod.

Doporučení

1. Rodina – podporovat setkávání s rodinou za jasně stanovených pravidel společně s rodiči (příchody domů, informace o tom kde se chlapec zdržuje apod.).
2. Vzdělání - stimulovat chlapce k ambici po dosažení lepších výsledků, aktivizovat, aby se nespokojil jen s minimálním a pohodlně dosažitelným výkonem – projevovat zájem o jeho osobu.

3. Zodpovědnost - vést chlapce k zodpovědnosti za důsledky svého chování, věnovat mu čas a prostor, umožnit mu otevřít se a svěřit se, hovořit o následcích svých činů.
4. Chování – přijmout lež, jako projev adolescenta, který mu v minulosti přinášel profit, na základě tohoto přijetí nabourávat zažité vzorce - eliminovat lež.

4.9 Vyhodnocení získaných údajů

Hypotéza 1: Adolescenti v dětském domově mají častěji reálné představy o své přítomnosti než o své budoucnosti.

Hypotéza 1 byla potvrzena částečně. Z výzkumu vyplynulo, že o své budoucnosti mají častěji reálné představy adolescenti, kteří ještě nedosáhli zletilosti. Právě ti mladší dokázali popsat své představy a přání, kterých by ve svém životě chtěli dosáhnout. Naopak ti starší o své budoucnosti hovoří pouze okrajově a soustředují se spíše na přítomnost, která je pro ně důležitější. Je možné, že se jedná o skutečnost, které se po dosud dosažených životních zkušenostech obávají. V jiném případě to může být silné vnímání přítomnosti, při kterém adolescenti věří, že jim bude oporou do dalšího života.

Hypotéza 2: Jestliže adolescenti v dětském domově plánují založit vlastní rodinu, pak chtějí své děti vychovávat jinak, než jak byli oni vychováváni vlastními rodiči.

Hypotéza 2 byla potvrzena. Všichni adolescenti dokládají informace o tom, že by chtěli své děti vychovávat jinak, než jak byli oni sami vychováváni vlastními rodiči. Již v období adolescence jsou schopni pojmenovat konkrétní jevy, o kterých se domnívají, že nejsou pro výchovu dětí vhodné a správné a které také mohou vést k důvodům, pro které může být nařízena ústavního výchova.

Hypotéza 3: Většina adolescentů v dětském domově nepovažuje své vzdělání za důležité kritérium pro svou lepší budoucnost.

Hypotéza 3 byla vyvrácena. Všichni adolescenti uvedli skutečnost, že své vzdělání pro svou lepší budoucnost považují za velmi důležité. Hypotéza byla sestavena na základě dosud získaných poznatků z praxe, které svědčily o jisté lhostejnosti ke vzdělávání a neaktivním přístupu ke studiu. V diplomové práci můžeme sledovat získaná fakta – adolescenti, kteří se hluboce zamýšlejí nad vlastním vzděláváním, dochází k názoru, že jejich vzdělání je důležité a může jim přinést v budoucnosti lehčí vstup na trh práce.

Hypotéza 4: Většina adolescentů v dětském domově uvádí častěji neúplné informace o důvodech svého umístění do ústavního zařízení.

Hypotéza 4 byla potvrzena. Všichni adolescenti při některé z položených otázek v rozhovoru neuváděli úplné či zcela pravdivé informace. Ověření těchto informací bylo

možné získat provedenou analýzou spisové dokumentace, ve které jsou uvedeny všechny skutečnosti týkající se konkrétního případu dítěte. V rozhovorech autorka zaznamenala několik situací, které tuto hypotézu mohly potvrdit. Jednalo se zejména o opomenutí některých faktů, lež, nereálný náhled na důvody, pro které byla nařízena ústavní výchova.

4.10 Doporučení pro zkvalitnění systémové podpory adolescentů v ústavní péči.

Jednotlivá doporučení ke konkrétním případům adolescentů autorka sepsala již v předcházejících kapitolách případových studií. Z hlediska dlouhodobého pozorování a provedeného výzkumu lze však vyvodit i obecně platná doporučení, která by mohla zefektivnit práci s adolescenty, kteří žijí v ústavní výchově. Jedná se o následující doporučení:

- S nově přichozími dětmi je potřebné po adaptačním období hovořit o důvodech, pro které jim byla nařízena ústavní výchova. V případě, že s dětmi o těchto faktech nikdo nehovoří, vytváří si později své vlastní teorie, kterým mohou začít věřit. V některých případech to může značně ztížit spolupráci s dítětem a později i s rodinou. Dá se tak předejít dětskému sebeobviňování, které může mít negativní vliv na jeho psychický stav. V případech, kdy se důvody pro umístění do ÚV s adolescenty rozebírají v období adolescence či v době odchodu z ústavního zařízení, může dojít v osobnosti adolescenta ke zmatečnosti a značné nejistotě, která mu žádným způsobem neusnadní odchod do samostatného života. Každý z adolescentů v ústavní výchově by měl dostat šanci znát pravé důvody umístění do ÚV a tím i možnost utvořit si představu o celé situaci v době, kdy je o něho pečováno a je plně zabezpečen ústavním zařízením.
- S adolescenty v ústavním zařízení pravidelně hovořit či pořádat komunitní sezení, která by byla zaměřena na jejich požadavky či přání. Těmito chvílemi můžeme předejít různým nedorozuměním či nejistotám ze strany adolescentů. Na takovéto chvíle by měly být připraveny obě strany (adolescenti i zaměstnanci). Jednat by se mělo o konkrétních tématech, která povedou ke vzájemné informovanosti a lepší spolupráci.

- Při vzdělávání adolescentů v ÚV podporovat pravidelnou přípravu na vyučování, pokud možno vést k samostudiu, které napomáhá k zodpovědnosti za své vzdělání. Pro lepší uvědomění si samostatné přípravy je vhodné provést test učebních stylů. V případě potřeby je dobré obrátit se na PPP, která může diagnostikovat případné vývojové poruchy učení.
- V době ukončování studia seznámit adolescenta s možnostmi dalšího vzdělávání či rozšiřujících kvalifikací, které mohou být prospěšné pro vstup na trh práce. Motivovat k získání vyššího stupně vzdělání, společně s adolescentem vyhledávat možnosti navazujících oborů.
- V období před dosažením zletilosti hovořit s adolescenty o možnostech následujícího pobytu v ÚV – prodloužení ÚV, dobrovolný pobyt, odchod z ÚV. Vždy je nutné posoudit individuální situaci a zvolit nejvhodnější variantu zajišťující určité bezpečí a zamezení nežádoucích situací ohrožujících rozvoj adolescenta.
- V případě plánovaného odchodu z ústavního zařízení se zaměřit na vyhledávání možností, které adolescentovi zajistí bezpečnější vstup do samostatného života (min. 6 měsíců před plánovaným odchodem). Maximálně se zaměřit na finanční gramotnost zahrnující komunikaci s úřady, zařizování bydlení, formální náležitosti smluv a dohod, komunikaci s potenciálními zaměstnavateli. Zdůraznit důležitost zdravotního a sociálního pojištění aj. Seznámit adolescenta s institucemi zabývajícími se problematikou mladých lidí, kteří odcházejí z ústavního zařízení. Případně zajistit návštěvu Domu na půl cesty. Hovořit o možnostech selhání a následných možnostech řešení.
- V oblasti rodičovství seznámit s nejvhodnějšími druhy antikoncepce, jako možnosti předejít neplánovanému rodičovství, ale také ochranou před přenosem pohlavních nemocí. Hovořit o výchovných stylech. Možnost uznání, že ne vždy rodiče adolescentů z ÚV vychovávali „špatně“, jen k tomu např. neměli vhodné podmínky (jedna z možností, jak absolutně nezavrhnout výchovu vlastních rodičů – možnost, že tito adolescenti budou vychovávat obdobně – předcházení pocitu selhání).

ZÁVĚR

V diplomové práci „Jak adolescenti z dětského domova prožívají ústavní výchovu a co očekávají od své budoucnosti“ si autorka zvolila za hlavní cíl zjištění a následný popis situací, jak adolescenti z dětského domova prožívají ústavní výchovu, jaká jsou jejich očekávání od budoucnosti a jaké mají představy o svém dalším životě.

V teoretické části se autorka zabývala tématy, která byla zaměřena na popis adolescence, ústavní výchovy a systém návazné péče o adolescenty odcházející z ústavní výchovy. Tato témata vedou k prohloubení znalostí celkové problematiky zabývající se adolescenty, kteří nežijí ve vlastních rodinách a kterým z nějakého důvodu byla nařízena ústavní výchova.

V praktické části autorka hledala odpovědi na otázky, zda adolescenti, kteří žijí v dětském domově v Potštejně, znají reálné důvody pro nařízení ústavní výchovy, zda považují své vzdělání za důležité kritérium pro svou lepší budoucnost, co jim v ústavní výchově nejvíce chybí a co by změnili, či jak si představují svou budoucnost po odchodu z ústavní výchovy. Na tyto otázky našla autorka odpovědi díky praktické části a výzkumu obsahující několik částí, které byly zaměřeny na interview, analýzu spisové dokumentace a participační pozorování.

Zjištěná fakta, zpracované výsledky a doporučení budou nyní využity pro zkvalitnění práce s adolescenty v dětském domově v Potštejně. Práce by měla sloužit zejména pedagogickým pracovníkům pro vyšší efektivitu práce při sestavování programů rozvoje osobnosti. Dále terapeutovi při individuální práci s adolescenty zaměřené na citlivá témata a sociální pracovníci pro rozšíření kompetencí při práci s adolescenty, u kterých se plánuje odchod z ústavního zařízení. Názory adolescentů, co se jim v dětském domově líbí a co by naopak změnili, budou předány ředitelce zařízení pro možné zapracování do výchovné koncepce dětského domova.

Fakta, která zde byla zjištěna, o adolescentech vyrůstajících v ústavním zařízení by se dalo konstatovat, že se shodují s výrokem, který pravil Jean de La Bruyere: „Děti neznají ani minulost, ani budoucnost. A co nám dospělým se stává zřídka - užívají přítomnost.“⁷³ Tyto chvíle by jim nikdo z nás neměl brát. A jediné co můžeme udělat?

---

⁷³ SVOBODA, M. *Citáty slavných osobností*. [online]. © 2007-2013 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/jean-de-la-bruyere/>

Předat jim v jejich „přítomnosti“ maximum zkušeností a příležitostí, ze kterých budou moci čerpat a těžit ve své budoucnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

Česko. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1250 – 1360. ISSN 1211 – 1244.

Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2978 – 2992. ISSN 1211 – 1244.

DAVIDOVÁ, I. et al. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky prevence*. Ostrava: Tiskárna Schenk, 2010. 150 s. ISBN 978-80-7368-628-4.

FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: UJAK, 2008, 336 s. ISBN 978-80-86723-64-8.

FREUD, A. *Já a obranné mechanismy*. Praha: Portál, 2006, 120 s. ISBN 80-7367-084-4.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2004. 169 s. ISBN 80-7041-114-7.

KOVAŘÍK, J. et al. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004, 167 s. ISBN 80-7178-957-7.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Já a ty. O zdravých vztazích mezi lidmi*. Praha: AVICENUM, 1986. 256 s. ISBN 08-042-86.

LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

- MACEK, P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003, 144 s. ISBN 80-7178-747-7.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. 143 s. ISBN 80-7178-085-5.
- MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, 184 s. ISBN 80-7178-304-8.
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1995, 138 s. ISBN 80-85850-08-7.
- MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, 42 s. ISBN 20-244-0749-3.
- ORVIN, G. *Dospívání*. Praha: Grada, 2001, 180 s. ISBN 80-247-0124-3.
- RIEGER, Z. *Návrat k rodině a domů*. Praha: Portál, 2009. 106 s. ISBN 978-80-7367-544-8.
- ROGGE, J. *Rodiče určují hranice*. Praha: Portál, 2005, 184 s. ISBN 80-7178-990-9.
- SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. Praha: Práh, 1994, 350 s. ISBN 80-901325-0-2.
- SÜSSEROVÁ, K. *Vnitřní řád Dětského domova v Potštejně*. Potštejn, 2013. 27 s.
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠVANCAR, Z. a J. BURIÁNOVÁ. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 216 s. ISBN 14-363-88.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VEČERKA, K., J. HOLAS a M. ŠTĚCHOVÁ. *Problémové děti ve školských zařízeních*. Praha: KNOK POLYGRAFIE, 2000. 83 s. ISBN 80-86535-00-2.

Seznam použitých internetových zdrojů

DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy*. [online]. [cit. 2013-10-22]. Dostupné z: http://anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf

GOTTWALDOVÁ, M. et. al. *Metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J.J.Pestalozziho Chrudim: Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*. Chrudim, 2006, 45 s. Dostupné z: http://www.otevridvere.cz/download/metodicka_prirucka.pdf

KEPKOVÁ, M. *Ministerstvo práce a sociálních věcí: Metodické doporučení MPSV č. 2/2010 pro postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při případové konferenci*. [online]. 2010 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9086/Metodika_pripadove_konference.pdf

Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Mimořádná okamžitá pomoc. Pomoc v hmotné nouzi* [online]. Praha, 2011 [cit. 2014-02-02]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5#d>

STŘEDISKO NÁRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Teoretické pojetí náhradní rodinné péče*. [online]. [cit. 2013-11-15]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/uvod_teoreticke_pojeti_nahradni_rodinne_pece.html

SVOBODA, M. *Citáty slavných osobností*. [online]. © 2007-2013 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/jean-de-la-bruyere/>

SÜSSEROVÁ, K. *Hodnocení činnosti školského zařízení ve školním roce 2012/2013* [online]. Potštejn, 2013 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: http://www.ddpotstejn.cz/UserFiles/vyrocní_zpravy/výroční%20zpráva%202012-2013.pdf

SEZNAM ZKRATEK

DD – Dětský domov

DDÚ – Dětský diagnostický ústav

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PPP – Pedagogicko-psychologická poradna

ÚV – Ústavní výchova

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Denní režim v Dětském domově v Potštejně

Příloha B – Systém hodnocení dětí v Dětském domově v Potštejně

Příloha C – Program rozvoje osobnosti (1. část)

– Program rozvoje osobnosti (2. část)

Příloha A – Denní režim v Dětském domově v Potštejně

Denní režim v Dětském domově v Potštejně

/ platí pro dny školního vyučování /

4,30 – 6,30	vstávání
pravidelné činnosti	snídaně, hygiena, stlaní, oblékání
5,00 – 7,00	odchod do škol
7,00	odchod dojíždějících žáků
8,00 - 16,00	<i>školní vyučování dle rozvrhu hodin, zájmová činnost</i>
13,00 – 20,15 do 14,45	<i>příchody dětí ze škol a praktického vyučování dohled, odpočinkové činnosti</i>
15,00 – 16,00	příprava na vyučování, zájmová činnost dle plánu
16,00 - 16,30	svačina
16,30 - 18,00	příprava na vyučování, zájmová činnost
18,00 – 19,00	večeře, povídání
19,00 – 20,00	osobní hygiena, služby v domácnosti, úklid osob. věcí
20,00 – 21,00	osobní volno, stolní hry, četba, poslech hudby či sledování TV individuální příprava na vyučování žáci středních škol
21,00	usínání žáci ZŠ, ostatní klidové činnosti

Stanovení doby usínání u starších 15 let při dodržení minima 8 hodin spánku.

V souladu s hodnocením dětí, výběrem pořadu stanoví vychovatel možnost sledování TV a informaci předá asistentovi pedagoga.

Pondělí

- konzultace s dětmi týdenní plán práce, hodnocení a požadavky dětí

Úterý

- seznámení se závěry porady

Pátek

- osobní volno dětí, vychovatel připravuje nabídku činností
- příjezd dětí z domova mládeže, individuální konzultace s vychovatelem
- příprava programu na sobotu a neděli

Příloha B - Systém hodnocení dětí v Dětském domově v Potštejně

Systém hodnocení dětí v Dětském domově v Potštejně

Kritéria hodnocení dětí a mládeže v dětském domově:

Chování dětí v dětském domově a na veřejnosti, včetně dodržování vnitřního řádu dětského domova a respektování dospělých.

Individuální výsledky školní práce a plnění školních povinností /práva a povinnosti žáků a studentů § 21 a § 22 školského zákona č. 564/ 2004 Sb. /

Udržování pořádku v osobních věcech, práce pro domácnost s ohledem na schopnosti dětí dle odst. 3, § 31 zákona č.94/1963 sb. o rodině, ve znění platných předpisů a práce prospěšné druhým lidem.

Aktivita v zájmové činnosti a reprezentace dětského domova.

Jiné mimořádné aktivity.

Kategorie hodnocení dětí a mládeže:

Skupina 1

režim s výhodou

- vzhledem k věku samostatný a zodpovědný
- řádně a samostatně plní povinnosti
- neporušuje vnitřní řád dětského domova
- návrh podává vychovatel a schvaluje ředitelka
- dítě písemně vyjádří své stanovisko k poskytované výhodě

Skupina 2

režim bez omezení

- vzhledem k věku samostatný a zodpovědný
- plní povinnosti dle pokynů vychovatele
- neporušuje vnitřní řád dětského domova
- bez návrhu

Skupina 3

upravený režim

- neplní povinnosti
- nevhodné chování
- porušuje vnitřní řád dětského domova
- návrh podává vychovatel a schvaluje ředitelka
- dítě vyjádří písemně své stanovisko k uloženému výchovnému opatření

Skupina 4

omezený režim

- neplní povinnosti
- porušuje opakovaně a hrubě vnitřní řád dětského domova
- rozhoduje porada pedagogických pracovníků či porada vychovatelů
- délku trvání stanovuje porada vychovatelů
- dítě vyjádří písemně své stanovisko k uloženému výchovnému opatření
- v případech, kdy nedochází k nápravě chování je podán návrh ředitelkou DD o přemístění do zařízení jiného typu.

K tomu:

Režimová opatření může zrušit ředitelka dětského domova v případech kdy zjistí, že byla v rozporu se zákonem či neoprávněně stanovena nebo bylo dosaženo výchovného cíle.

Vychovatel může zrušení navrhnout.

Příloha C – Program rozvoje osobnosti (1. část)

Program rozvoje osobnosti dítěte v Dětském domově v Potštejně 2013/2014

Jméno dítěte:

Podpora dítěte:

- rodina
- OSPOD
- školy a školská zařízení
- poradenská zařízení
- odborná lékařská péče
- jiná.....
.....

Zpracovala a zodpovídá za realizaci programu .....

S dítětem projednala dne ..... 2014: .....

Schválila ředitelka: .....

Příloha C – Program rozvoje osobnosti (2. část)

1. Kompetence k péči o tělesné a duševní zdraví			
/ preventivní lékařské prohlídky, odborná vyšetření a dodržování lékařských doporučení, zdravý životní styl, životospráva, péče o tělo a duši, prevence rizikového chování – návykové látky, sexuální život, pohyb			
cíl	prostředky, formy, metody výchovy	zodpovědnost	hodnocení
2. Kompetence k učení v rámci celoživotního vzdělávání			
/ vzdělávání a jeho realizace se zřetelem na specifické potřeby dítěte a nadání dítěte, profesní orientace, další vzdělávací aktivity ve volném čase, čtenářská, technická gramotnost, cizí jazyky			
cíl	prostředky, formy, metody výchovy	zodpovědnost	hodnocení
3. Kompetence občanské			
práva a povinnosti člověka, společenské normy, zodpovědnost za své chování, historie a tradice, finanční a informační gramotnost, environmentální výchova a ekologické souvislosti			
cíl	prostředky, formy, metody výchovy	zodpovědnost	hodnocení
4. Kompetence sociální a personální			
/ já a rodina, já a ti druzí, partnerské vztahy, sociální chování, multikulturní výchova, etická výchova /			
cíl	prostředky, formy, metody výchovy	zodpovědnost	hodnocení
5. Kompetence k řešení problémů			
/ schopnost komunikovat, nácvik řešení modelových situací, praktická cvičení /			
cíl	prostředky, formy, metody výchovy	zodpovědnost	hodnocení
6. Kompetence pracovní			
/ sebeobslužné činnosti, vedení domácnosti, nácvik dovedností, vytváření a upevňování návyků, pracovní terapie, práce v týmu, pracovní kvalifikace, nácvik hledání zaměstnání, znalost záležitostí týkající se pracovní smlouvy, adaptace na pracovní podmínky – nácvik krátkodobých pracovních poměrů /			
cíl	prostředky, formy, metody výchovy	zodpovědnost	hodnocení

Aktualizováno dne .....

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Romana Pilařová

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Jak adolescenti z dětského domova prožívají ústavní výchovu a co očekávají od své budoucnosti

Rok: 2014

Počet stran textu: 74

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů českých použitých zdrojů: 25

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 7

Vedoucí práce: Mgr. Zbyněk Němec